

Strasbourg 2 Aralık 2004

DGIV/EDU/CIT (2004) 44 rev3

DEMOKRATİK YURTTAŞLIK İÇİN EĞİTİM 2001-2004

Demokratik Yurttaşlık için Eğitim ve İnsan Hakları Eğitimi için Öğretmen Yetiştirilmesi üstüne Araçlar

Yazanlar:
Rolf Gollob
Edward Huddleston
Peter Krapf
Maria-Helena Salema
Vedrana Spajic-Vrkaš

Edward Huddleston tarafından yayımlanmıştır

İÇİNDEKİLER

Sayfa

1. Bölüm: DYE’de öğretmen yetiştirme gereksinimi.....	5
1. Geleneksel Yurttaşlık modeline meydan okuma	5
2. Yeni bir tür yurttaşlık yeni bir tür eğitim gerektirir.....	6
3. Ortak bir Avrupa yaklaşımı olarak DYE.....	7
4. Öğretmen eğitiminde daha etkin sistemler gereksinimi.....	8
5. Öğretmen yetiştirilmesi programlarının sağlanışındaki etkenler.....	10
2.Bölüm: Destek bünyeleri ve mekanizmaları.....	15
1. Politikaların hazırlanışı.....	15
2. Politikaların yerine getirilişi.....	15
3. Hizmet öncesi yetiştirme.....	16
4. Hizmet içi yetiştirme.....	18
3. Bölüm: Öğretmenlik yeterlikleri.....	21
1. DYE’de öğrenciler neler öğrenmelidir?.....	21
2. Öğretmenlerin DYE’ye destek oluşturma gereksinim duydukları yeterlikler.....	24
3. Öğretme yöntemleri.....	25
4. Yönetim ve insanlarla iletişim kurma becerisi.....	26
5. İrdeleme ve ilerleme.....	27
4.Bölüm: Süreçler ve yöntemler.....	29
1. DYE’de öğretmen yetiştirme özellikleri.....	29
2. Yetiştirme süreci.....	33
3. Öğrenme ortamı.....	34
4. DYE yetiştiricisinin rolü.....	35
5. Süreçler ve yöntemler konusunda bir vaka çalışması.....	36
6. Yetiştiricileri yetiştirme.....	39

I. BÖLÜM

DYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME GEREKSİNİMİ

Hızla değişen bir dünyada ve artan çeşitlilik ortamında etkin, bilgili ve sorumlu bir yurttaşlık gereksinimi her zamankinden daha fazladır. Böylesi bir yurttaşlığın sağlanmasında eğitimin rolü neredeyse evrensel bir onay görmektedir.

Kamu yaşamı ve işlerine zeki ve sorumlu biçimde atılmadaki hüner öğrenilmesi gereken bir şey olmalıdır. Bu hünerin bir kısmı aile içinde okul dışı eğitimle elde edilse de, yaşamın bugünkü doğası göz önünde bulundurulduğunda çağdaş demokrasilerin varlıklarını sürdürebilmeleri için gereksinim duydukları bilgili ve etkin bir yurttaş türünün ortaya konmasında yeterli olması asla söz konusu değildir. Demokratik yurttaşlık için eğitim (DYE) örgün ve örgün dışı eğitimlerin belirleyici özelliği, demokratik bir toplumda tüm yurttaşların hakkı olmalıdır.

Bu bölümde öğretmenlerin yüksek nitelikli bir DYE vermelerini olanaklı kılacak gerekli **mesleki yetiştirme programları** -hizmet öncesi ve içi- biçimini ve bu tür programların oluşturulmasında etkili olabilecek unsurları ele alacağız.

1. Geleneksel yurttaşlık modeline meydan okuma

DYE fikri yeni değildir. Birçok Avrupa ülkesinde yıllardır bir yurttaşlık bilgisi ya da yurttaş eğitimi verilmiştir. Bu eğitim özünde öğrencileri ülkelerinin siyasi sistemleri –bir başka deyişle Anayasaları- hakkında örgün eğitim yöntemlerini kullanarak bilgilendirmekten oluşuyordu. Altı çizilen yurttaşlık modeli de bu nedenle edilgen ve asgari bir yurttaşlık oluyordu. Sıradan insanların ezici çoğunluğu için yurttaşlık, yasalara boyun eğmek ve seçimlerde oy kullanmak beklentisinden fazla ileri gitmiyordu.

Buna karşın, yakın geçmişte yaşanan olaylar ve bir üçtan diğer uca Avrupa'da yer alan değişimler bu yurttaşlık modeline meydan okudu. İşte bunlardan bazıları:

- etnik çatışmalar ve ulusçuluk;
- küresel tehditler ve güvensizlik;
- yeni bilişim ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi;
- çevre sorunları;
- kitlelerin yer değiştirmeleri;
- daha önce kaldırılmış olan toplumsal kimliklerin yeni biçimleriyle ortaya çıkması;
- birey özerkliğinin ve yeni eşitlik biçimlerinin artırılması istemi;
- insanlar arasında toplumsal uyum ve dayanışmanın zayıflaması;
- geleneksel siyasi kurumlara, yönetim biçimlerine ve siyasi liderlere güvensizlik;
- yöresel ve uluslararası düzeyde, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda artan birbiriyle ilintililik ve karşılıklı bağımlılık.

Benzeri meydan okuyuşlar karşısında yeni yurttaş türlerinin gerekli olduğu artık açıkça belirmiştir: Yalnız bilgilendirilmekle kalmayacak, aynı zamanda etkin olacak -topluluklarının, ülkelerinin ve daha geniş düzeyde dünyanın yaşamına katkıda bulunabilecek- bu yönde daha çok sorumluluk yüklenecektir.

2. Yeni bir tür yurttaşlık yeni bir tür eğitim gerektirir

Geleneksel eğitim modelleri modern demokrasilerin dayattığı etkin, bilgili ve sorumlu yurttaşlığı sağlayacak donanıma sahip değildir. Bu modeller hızla değişen toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel ortamın gereksinimlerini karşılamakta ve aşağıda örnekleri sıralanan tavırları sürdürerek önemli derecede yetersiz kalıyorlar:

- geleneksel siyaset ve siyasi bağlılık biçimlerindeki ilgiyi yitirmekte olduklarının görüldüğü bir zamanda öğrencilere yalnız bilgi öğretimine ağırlık vererek tartışmaya açık toplumsal ve siyasi sorunları irdeleme ve tartışma fırsatı tanımamak;
- yeni bilişim ve iletişim teknolojilerinin hızla geliştiği bir zamanda birbirinden kopuk dersler bilgilerine ve klasik “öğretmen-ders kitabı-öğrenci” yöntemine odaklanmak;
- yurttaşların demokratik sürece kendilerinin de katılmalarını sağlayacak uygulamalı beceriler öğretilmeye gereksinim duydukları bir zamanda yurttaşlık bilgisini eşsiz, kusursuz sistemler üzerine olgusal bilgilerle kısıtlamak;
- kültürel çeşitliliğin siyasal ve yasal tanınmasının demokratik bir sermaye sayılmasına gelindiği bir zamanda egemen kültürleri ve ‘ortak’ ulusal sadakatlıkları beslemek;
- toplumsal uyumun ve dayanışmanın erimeye başladığı bir zamanda öğrenenlerin yaşamlarından ve yerel toplulukların ilgi odaklarından eğitimi soyutlamak;
- eğitimin yaşam boyu öğrenmenin gereksinimlerini karşılaması gerektiği bir zamanda örgün, okul dışı ve yaygın eğitim türleri arasındaki geleneksel su bölümü çizgisini pekiştirmek;
- yöresel ve uluslararası düzeyde birbiriyle ilintililik ve karşılıklı bağımlılıkların arttığı bir zamanda devlet-odaklı eğitim biçimlerini ve meslek eğitimini öne çıkarmayı sürdürmek.

Burada gerekli olan, öğrencileri topluma somut katılıma hazırlayan yeni eğitim biçimleridir. Bu eğitim biçimleri kuramsal oldukları kadar uygulamalıdır, öğrencileri ve onların ait oldukları toplulukları etkileyen gerçek yaşam sorunsallıkları içine kök salmışlardır, örgün müfredat programı kapsamında olduğu kadar okul yaşamına katılmaları sırasında da öğretilirler.¹

Böyle bir eğitimi sağlama öğretmenlik mesleğinin karşısına önemli meydan okumalar olarak çıkıyor. Yeni bilgi biçimlerini öğrenme, yeni öğretim yöntemleri geliştirme, gerek öğretmen meslektaşlarla gerekse öğrencilerle yeni iş ilişkileri biçimleri yaratılması bu zorlu çabalardandır. Tarihi sistemlerin kavranması, eleştirel düşünce ve beceri öğretimi yollarıyla olduğu kadar bilgi taşıma, tek başına kotarma yerine beraber çalışma, iş birliği, merkezi buyruğa bağımlılık yerine mesleki özerklik yollarıyla sıradan olaylara dayalı öğretimi vurgular. Öğrenmeyi algılayışımızda bir değişimi, öğretmen merkezli bir öğrenim ülküsünden deneyim, katılım, araştırma ve paylaşma yollarıyla öğrenime geçiş gibi bir değişimi gerekli kılar.

Dürr, K., Spajic- Vrkas, V. & Isabel Ferreira-Martins (2000), Strategies for learning democratic citizenship. Avrupa Konseyi, DECS/EDU/CIT 16, p. 31-32.

3. Ortak bir Avrupa yaklaşımı olarak DYE

Eğitim yoluyla demokrasiyi güçlendirme ve ilerletme gereksinimine karşılık olarak Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği Avrupa çapında uygulanabilir yeni DYE biçimlerini geliştirmenin ve yaymanın yollarını araştırdılar:

a) Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi 1997 yılında DYE üstüne üç aşamalı kapsamlı bir tasarı ortaya sürdü; kilit kavramların aydınlatılması, strateji öğretimi ve öğreniminin geliştirilmesi, ve yenilikçi öğrenme uygulamalarının yer aldığı “yurttaşlık siteleri” olarak bilinen sitelerin kurulmaları ve izlenmeleri.

DYE için **yeni bir yaklaşım** geliştiren, çok yönlü uygulama düşüncesini “aşağıdan yukarı” stratejileriyle birleştiren bu tasarı ortak Avrupa değerleri üstüne kuruldu, etkin yurttaşlığı, bir dizi örgün ve yaygın eğitim ortamında yaşam boyu eğitime katılımı hedef edindi.

Bu yaklaşım, DYE'nin

“tüm eğitimin, hizmet içi yetiştirmenin, kültür ve gençlik politika ve uygulamalarının ana bileşeni”²

olması gerekir diye belirtildiği Avrupa Konseyi'nin 1999 yılı *Yurttaşların Hakları ve Sorumlulukları temelinde Demokratik Yurttaşlık üstüne Bildirge ve Programı*'ndan etkilenmiştir.

Bir yıl sonra Avrupa Milli Eğitim Bakanları, *Krakovi Kararı ve Demokratik Yurttaşlık için Eğitim Ortak Ana Çizgileri Taslağı*'ni onayladılar. Bu belge, daha önceleri çoğunlukça kabul edilen yurttaşlık kavramına bir dizi yeni boyutlar ekleyerek demokratik yurttaşlığı yeniden tanımladı, nasıl öğrenileceğini ve öğretileneğini saptadı. Her şeyden önce demokratik yurttaşlığın, **siyasi, tüzel, toplumsal ve ekonomik** boyutlar da içinde olmak üzere birçok boyutu kapsayan bir bütün olarak görülmesini sağladı ve böylece, demokratik yurttaşlığın yalnız bölgesel ve ulusal düzeye özgü değil **Avrupa ve dünya** düzeyine de özgü olduğu düşüncesini onamış oldu.

DYE'nin ilkeleri ve içeriği Bakanlar Komitesi'nin Rec (2002)12 Demokratik Yurttaşlık için Eğitim Tavsiye Kararınca daha da açıklığa kavuşturulmuştur.

Tavsiye Kararı demokratik yurttaşlık için eğitimin eğitim politikaları ve reformunun tam merkezinde olduğunu ve

“Avrupa Konseyi'nin özgür, hoşgörülü ve adil bir toplumu sağlama ana görevi için de esas olduğunu belirtir.”³

DYE için ortaya koyduğu yaklaşımla;

- bir bireyi yaşamı boyunca başkalarının haklarına saygılı etkin ve sorumlu bir yurttaş olarak davranmaya hazırlayan herhangi bir örgün, yaygın ve okul dışı eğitim etkinliklerini kucaklar;

² *Declaration and Programme on Education for Democratic Citizenship Based on the Rights and Responsibilities of Citizens (Yurttaşların Hakları ve Sorumlulukları temelinde Demokratik Yurttaşlık üstüne Bildirge ve Programı) Avrupa Konseyi, Strasbourg, 1999*

³ Bakanlar Komitesi'nin Demokratik Yurttaşlık için Eğitim konulu Tavsiye Kararı Rec (2002)12

- toplumsal uyuma, karşılıklı anlayışa, kültürler arası ve dinler arası diyaloga ve dayanışmaya katkıda bulunmanın yollarını arar, böylece erkeklerle kadınlar arasındaki eşitliği sağlar, halklar içinde ve arasında barışçı ilişkilerin yerleşmesini yüreklendirir;
- eğitim sistemlerini baştan başa örgütlenme ve yönlendirme açısından olduğu kadar müfredat programları ve öğretim yöntemleri açısından da yenilik getirici bir unsur oluşturur.

Bu sıfatla DYE tek bir dala, akademik bir konuya, bir öğretme veya yetiştirme yöntemine, bir eğitim kurumu veya bir öğrenim ortamına, bir öğrenme kaynağı, öğrenci kümeleri ya da belirli bir çalışma dönemine indirgenemez. DYE **kapsamlı ve bölünmez bir bütünsel** yaklaşımdır,

yaşam boyu bakış açısıyla geniş bir başka yaklaşımlar yelpazesini, programlar ve girişimleri, örgün, örgün dışı eğitimi olduğu kadar yurttaşlık bilgisi ve siyasi eğitim, insan hakları, kültürlerarası ve barış eğitimi, küresel sorunlar eğitimi, sürdürülebilir ilerleme eğitimi vb. örgün dışı doğal eğitimleri de kapsar.

Sonuç olarak DYE, çoğulcu bir demokraside üretken bir yaşam için yurttaşları yetkili kılan değerlere yönelik bilgiyi, eylem tabanlı becerileri, değişim merkezli yeterlikleri ileri götürmek amaçlı **karmaşık bir araç** olarak ele alınmıştır. Tavsiye Kararı'nda da belirtildiği gibi, DYE özellikle öz bilinci, eleştirel düşüncüyü, seçenek özgürlüğünü, paylaşılan değerlere bağlılığı, farklılıklara saygıyı, başkalarıyla yapıcı ilişkileri ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü olduğu kadar bütünsel bakış açısını -ki bunların her biri demokratik yurttaşlığın bireysel gelişimi için olsun bir bütün olarak demokratik bir toplum için olsun önemlidirler- sağlar.

b) Avrupa Birliği

2000 yılında başlatılan Lizbon Stratejisi'nde ve 2002 yılı *Avrupa'da Eğitim ve Yetiştirme Sistemleri Hedeflerinin İzlenmesi üstüne Ayrıntılı Çalışma Programı*'nda Avrupa Birliği **etkin yurttaşlığı** stratejik hedefleri arasına alırken

“dünyanın rekabet gücü en yüksek ve bilgiye dayalı en dinamik ekonomisine sahip; daha çok, daha iyi iş olanakları sunan ve daha geniş bir toplumsal uyum sağlayan sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin üstesinden gelebilecek”⁴ bir Avrupa'yı amaçlamıştır.

Etkin yurttaşlık, daha yüksek bir eğitim düzeyi, Avrupa Yaşam Boyu Öğrenme Stratejisi'nin yanı sıra Avrupa gençlik politikaları için hedefler koyan Bolonya Süreci'nin de önemli bir hedefi olarak tanınmıştır. Gençlik bağlamındaysa Avrupa Komisyonu'nun 1991 yılındaki *Avrupa Gençliği için Yeni Bir Atılım* başlıklı belgesi Avrupa'da gençliğin özerkliğine, etkin yurttaşlığa dayanan yeni yönetim biçimlerinin savunuculuğunu yaparken *Avrupa Yönetimi* adlı Beyaz Kitap da açık görüşlülüğü, katılımı, sorumluluğu, etkililiği ve uyumu demokratik yönetimin kilit ilkeleri olarak tanımlıyor.

4. Öğretmen eğitiminde daha etkin sistemler gereksinimi

Etkin, bilgili ve sorumlu yurttaşlık gereksinimi genel olarak onay görse de ve böyle bir yurttaşlığın yaratılmasında eğitimin rolü neredeyse evrensel olarak tanınsa da somut durum DYE gereksinimi söylemiyle uygulamada ortaya çıkanlar arasında gerçek bir mesafe olduğuna işaret etmektedir.

⁴ *Detailed Work Programme on the Follow Up of the Objectives of Education and Training Systems in Europe 2002.*

Bu durum Avrupa Konseyi tarafından yakın geçmişte hazırlanan iki çalışma tarafından da doğrulandı: Güney Doğu Avrupa'da Demokratik Yurttaşlık için Eğitim ve Çeşitliliğin Yönlendirilmesi Üstüne Envanter Araştırması ve DYE Politikaları üstüne Tüm Avrupa Araştırması.

DYE Politikaları üstüne Tüm Avrupa Araştırması'nın ortaya koyduğu başlıca bulgulardan biri üye ülkelerde eğitimin her düzey ve bölümlerinde, DYE için politik niyetlerle bu niyetleri gerçekte etkili politikalara ve uygulamalara dönüştürecek yeterli kaynakların -bilişim, insan, finans ve teknolojik- sağlanması arasında hatırı sayılır bir **uyumsuzluk**, neredeyse bir uçurum olduğuydu.

DYE Politikaları üstüne Tüm Avrupa Araştırması özellikle şu sonuca varmıştı;

“izlenecek politikayla ilgili demeçlerde verilen öneme karşın öğretmen yetiştirme tasarıları DYE'yi yaşama geçirme çabalarına yeterli destek vermemektedir.”⁵

Araştırma genel olarak öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi DYE içerikli mesleki gelişmelerine çok az sistematik destek sağlandığını ortaya koydu. Bir çok durumda hizmet içi yetiştirme etkinlikleri, özel olarak tasarlanmış girişimlerin, okul tabanlı tasarıların veya okul-sivil toplum işbirliğinin sonuçlarıydılar. Eğer vardysalar öğretmenlerin temel eğitimlerindeki DYE öğeleri de genellemeci bir yapıya sahiptiler. DYE'yle ilgili öğretmen yetiştirme tasarılarının tek bir hükümet programı ya da tek bir DYE uygulama tasarısı altında toplandığı seyrekti. İngiltere'de Demokratik Yurttaş Yetiştirme Derneği, Rusya Federasyonu'nda Yurttaşlık Bilgisi için Federal Merkez, Çek üniversitelerinde “Yeni Ufuklar” öğretmen eğitime programı ve Macaristan'da öğretmen eğitimi için yurttaşlık ve yurttaş çalışmaları başlıca istisnalardır.

Bu gözlem DYE politikalarında uzun zamandır deneyime sahip bir bölge olan Batı Avrupa üstüne yapılan bir çalışmadan bile kolayca çıkarılabilir:

“ Batı Avrupa kesiminde öğretmenlerin DYE ile ilgili olarak eğitiminin genel olarak sınırlı, seyrek bir yapısı vardır, bunun da çoğu temel eğitim sırasında verilen genel bir değinmedir, hizmet içi eğitimdeyse seçilebilir ders konumundadır. Öğretmenlerin etkin DYE uygulamalarını geliştirmede can alıcı rolleriyle pek uyuşmayan bir durumdur bu. Birçok ülkede yurttaşlık reformları ve yurttaşlık eğitimiyle bağlantılı olarak öğretmenlerin daha etkin ve katılımcı yaklaşımları sağlayıcı hüneleri ve etkilikleri konusunda ciddi sorular ortaya koymaktadır.”⁶

Açıkçası, DYE'nin başarısı öğretmenlere bağlıdır. Yeni kavram ve değerleri öğrencilere sunup açıklayacak, yeni beceri ve yeterliklerin gelişmesini kolaylaştıracak, ve onların bu yetenek ve becerileri gündelik yaşamlarında, evlerinde, okulda ve yerel toplulukta uygulamalarına olanak sağlayacak koşulları yaratacak olan onlardır.

Öte yandan DYE'nin rolünün tanınması insanları etkin ve sorumlu yurttaşlar olarak yaşama hazırlamada öğretmenlerin sorumluluklarını genişletmekte ve karşılıklarına yeni meydan okumalar çıkarmaktadır. Bunların bazıları daha 1987 yılında Avrupa Konseyi Milli Eğitim Bakanları'nın Helsinki'deki 15. Sürekli Bakanlar Konferansı sırasında belirlenmiştir. *Öğretmenlerin önündeki yeni meydan okumalar ve eğitilmeleri konulu karar* dikkatleri öğretmenlerin gereksinim duydukları yardım ve yüreklendirilme biçimlerine çekmektedir. Yeni okul sınıfı türlerini yönlendirilmede, ekip çalışmasında, yerel ve diğer ortaklarla işbirliğinde olduğu kadar modern çoğulcu toplumlarda Avrupa değerlerinin anlaşılmasında ve

⁵ *All-European Study on EDC Policies*, Avrupa Konseyi, Strasbourg, DGIV/EDU/CIT (2004) 12, P. 22.

⁶ Kerr, D., *Regional Report on the Western Europe Region in the framework of the All-European Study on EDC Policies* Avrupa Konseyi, 2003, s.38

bunların genç öğrencilere aktarılmasında gerekli kişisel ve toplumsal yetenekleri kazanacakları temel ve hizmet içi eğitim bunun bir parçasıdır.

Ayrıca DYE için biçilen yeni rol DYE'nin yayılmasına katılması gereken ilgili kişi ve kurumlar kategorilerini de genişletmektedir. *Demokratik Yurttaşlık için Eğitim Tavsiye Kararı Rec (2002) 12* yalnız okul öğretmenlerinin değil, örgün dışı eğitim ve örgün dışı doğal eğitimlerde görev alan kimseler –özellikle yetiştiriciler, danışmanlar, aracılar, kolaylık göstericiler gibi bir dizi başka söz sahibi kimselerin de katılımını öngörmektedir.

Somut durum, öğretmenlere kapsamlı, farklı dersler arası ilişkiler bütününi gözeterek, dinamik bir eğitimin sunulması girişimlerinin bugüne değin sınırlı ve arada bir olmaktan öte geçmediğini gösteriyor. Bu nedenle tüm üye ülkelerde hizmet öncesi ve sırasında DYE alanında uygun ve eşgüdümlü yetiştirme programlarının sağlanması için daha etkin sistemler geliştirilmesine kesin bir gereksinim vardır.

5. Öğretmenlerin yetiştirilmesi programlarının sağlanışındaki etkenler

DYE politikasının yerine getirilişinde öğretmenlerin çok önemli rolünün altını çizdikten sonra şimdi **öğretmenler** için eğitimin sağlanışı ve yapısını etkileyen bazı kilit etkenlere göz atalım –ki bu etkenlerden çoğu konuyla ilgili diğer kişi ve kurumlar için de eşit derecede geçerlidir. Bunlar iki kategoriye ayrılırlar: DYE'nin doğasından kaynaklanan, DYE'nin okullarda geliştirilişinden gelen etkenler; şimdiki haliyle öğretmen yetiştirmenin yapısından kaynaklanan etkenler.

a) DYE'nin doğasından kaynaklanan etkenler

DYE'nin doğasının ve günümüzde okullarda işleyiş biçiminin zorunlu öğretmen eğitiminin sağlanışı ve doğası üzerinde önemli etkileri vardır.

1. **DYE hem bir okul konusu hem de bir tüm-okul yaklaşımdır.** Belirli bir konunun öğretiminden, müfredatlar arası çalışmalara, demokratik okul uygulamasından topluluk katılımcılığına değin birçok alanı içine alır. Bu demektir ki yetiştirme *tüm* öğretmenleri genel olarak ilgilendiren bir konu olmasının yanı sıra özellikle yurttaş eğitimi, veya yurttaşlık bilgisi ve yakından ilgili “taşıyıcı” dersler olan tarih, siyasi bilgiler, sosyal bilgileri gibi *belirli bir konu öğretmenlerini* çok yakından ilgilendiren bir sorundur. DYE'nin bir tüm-okul süreci olarak kabul edildiği ölçüde yetiştirme *okul müdürleri, kıdemli yönetici ekipleri* için de önemli bir konudur. Öğretmen yetiştirmenin aşağıda sıralananlar da içinde *birçok farklı düzeyde* yürütülmesini görüşünü de içerir:

- müfredat içeriği
- öğretim ve öğrenme yöntem/bilimleri
- yönetimsel beceriler•insanlar veya katılımcı beceriler

2. **DYE bir “aşağıdan yukarı” yolu izler oldu.** Bu özellikle eğitim sistemlerinin merkezden taşralara taşındığı ve yüksek bir öğretmen özerkliğinin olduğu ülkeler için geçerlidir. Bu gelişmenin yer aldığı yerlerde öğretmen yetiştirme etkinlikleri - mevcut oldukları kadar- parçalara ayrılmakta, sistematik olma özelliğinden

çıkmakta, kısmen veya tümü yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarınca ya da hükümetler arası örgütlerce, pedagoji kurumlarınca ve ilgili meslek kuruluşlarınca verilen bağımsız olarak örgütlenmiş kurslar, seminerler ya da konferanslardan oluşmaya doğru yönelmektedir. Bu her bir üye ülkede var olan yetiştirme sağlama biçimlerinin genel düzeyi ve yapısı üstüne *araştırma* gereksinimine olduğu kadar hem yöresel hem de devlet düzeyinde geleceğin yetiştirme sağlayışına *daha eşgüdümlü bir yaklaşıma* işaret etmektedir.

3. **DYE yenilikçi bir kavramdır.** Eğitimin demokratikleşmesinin okullar ve öğretmenler üzerinde önemli sonuçları olmuştur. Bu, kimi durumlarda ülkelerin - özellikle öğretme ve öğrenmede geleneksel “yukarıdan-aşağı” yaklaşımının ve yetkililerle ilişkilerde hiyerarşi yaklaşımının egemen olduğu eğitim sistemleri durumunda- öğretim yönelimlerini köklü biçimde değiştirmeleri gereği anlamına gelmektedir. Şu andaki alışılmış öğretmen yetiştirme uygulamasına kıyasla gerekli yetiştirme etkinlikleri, *etki alanları açısından* bu nedenle genel olarak daha kapsamlı olabilme özelliğine sahiptirler ve *daha açık, katılımcı, demokratik öğrenme ve öğretme biçimlerinin* geliştirilmesine ilişkin temel sorunlara karşılık vermelidirler. Özellikle hizmet içi yetiştirme durumunda bu, öğretmenlerden eski ve derinlemesine işlemiş öğretim süreç ve uygulamalarını *kafalarından silme* gibi yüklü bir çalışmayı gerekli kılabılır. Salt öğretici, öğretmen yönetiminde, ders kitabı egemenliğinde ve bilgiye dayalı bir yönelimin yerini öğrenci katılımını, daha geniş bir öğretme yöntemleri yelpazesini ve becerilere daha çok dayalı yaklaşımı öne çıkaran başka bir yönelime bırakması gerekmektedir.
4. **DYE kavramı her zaman iyi anlaşılmamıştır.** Bazı uygulayıcılar ve siyasetçiler arasında DYE'nin ne olduğu ve okullarda ne anlama geldiği konusunda kimi durumlarda *kısıtlı bir görüş* eğilimi olagelmıştır. Örneğin DYE'nin “iyi” bir yurttaş yapma hedefinin kibar ve dikkatli bir birey yaratma olarak algılanışı pek seyrek değildir. Böyle anlaşılınca da DYE'nin okullara sağlanması da dikkatli ve saygılı davranışların yetiştirilmesine, gençlere toplumun yurttaşları olarak sorumluluklarını yüklenmeleri için meydan okuyan entelektüel çekici etkinlikler yerine öğrencilerin “yararlı işlere” katılmaları için fırsatlar yaratılmasına indirgeniyor. Başka bir yanlış anlama biçimi de DYE'yi özgü bir içeriği olmayan sıradan bir öğretim yöntemi olarak görmek -daha çok genel düzeyde “tartışma” olarak görüldü. Bir başka yanlış değerlendirme de DYE'yi kişisel gelişmeyle -yani özgüvenci ve öz itibarı vb. besleyip geliştirme- bir tutmak oldu. DYE'nin bu yaklaşımlarda algılandığı ortamlarda siyaset yapımçıların ve kurumlardaki uygulayıcıların gözünde başka konularla kıyaslandığında doğal olarak daha düşük bir konumu oldu ve öğretmen yetiştirmede önceliği olmayan bir konu olarak görüldü. DYE özlü öğretmen yetiştirme programlarını sağlamada bu nedenle birçok durumda öğretmenlerin sahip oldukları *DEY kavramını* ve ona eşlik eden *tavır -ya da önyargıları* daha esaslı bir düzeyde karşılama gereksinim olacaktır. Yetiştirme programları öğretmenlerin DYE'nin ne olduğunu -en azından üye ülkelerde siyasi düzeyde artık kabul edilen anlamıyla- anlayacaklarına ya da iyi bir şey olarak göreceklarine kesin gözüyle bakamazlar.
5. **DYE uygulamaları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.** Bazı ülkelerde DYE, müfredatlar arası ilişkiler bütününe gözetken bir yaklaşımla öğretilmekteyken bazılarında da öğretilmekte olan toplumsal bilimler, tarih, coğrafya vb. gibi bir veya daha fazla dersin içeriğine alınmış olarak görülebilir. Bazı ülkelerde DYE düzenli

veya seçime dayalı okul konusuyken kimilerinde mevcut bile değildir. Aynı biçimde DYE farklı adlar altında ortaya çıkabilir –örneğin yurttaşlık bilgisi, yurttaş eğitimi,

insan hakları eğitimi, kültürlerarası eğitim, karakter eğitimi, küresel sorunlar eğitimi gibi. Farklı hedefleri ve öncelikleri olabilir veya farklı öğretim yöntemleri kullanılabilir. Salt örgün bir ortam için düşünülmüş olabilecekleri gibi yaygın ve okul dışı eğitimleri de içine alacak biçimde genişletilmiş olabilir. Yetiştirme programları uygulamadaki bu farklılıkların ayırtında olmak, DYE'nin farklı kavramlaştırılışlarını ne ölçüde yansıttıklarını ve yurttaşların yeterliklerinde ne ölçüde farklılıklara götürdüğünü dikkate almak zorundadır. Eğer farklılıklar bunlara yol açıyorsa ortak bir Avrupa yaklaşımının sağlanmasını ve dolayısıyla Avrupa'da ortak demokratik kültürün gelişmesini engelleyebilirler demektir.

b) Öğretmen yetiştirmenin doğasından kaynaklanan etkenler

DYE'nin gelişmesini etkileyen etkenler arasında aşağıda sıralandığı gibi şu andaki öğretmen yetiştirmeden kaynaklanan etkenler de vardır:

1. **Öğretmen yetiştirme geniş bir sağlayıcılar yelpazesi tarafından sağlanmaktadır.** Bunlar arasında hükümet kurumları, sivil toplum örgütleri ve hükümetler arası örgütler, pedagoji kurumları, uzman kümeler, özel ve ticari şirketler vardır. Bu tür sağlayıcılarla sıklıkla dağınıklığa, dolayısıyla hükümet görevlilerinin ulusal düzeyde DYE yetiştirmenin niteliği konusunda fikir sahibi olamamalarına yol açılmaktadır. Bu nedenle DYE içerikli öğretmen yetiştirme programları geliştirirken her bir üye ülkede hangi farklı *sağlayıcı usullerinin* olduğunu ve bunların *eşgüdümünün* nasıl yapılabileceğini, *sürdürülmelerinin* nasıl gerçekleştirilebileceğini soruşturmak önemlidir.
2. **İlk ve orta öğretim öğretmenlerinin normal olarak değişik yetiştirme modellerine erişme olanakları vardır.** Öğretmen yetiştirmenin sağlanması genellikle ilköğretim öğretmenlerinin genel konular, orta öğretim öğretmenlerinin de belirli konu uzmanları oldukları olgusunu yansıtmaktadır. Bu da DYE yetiştirmede *ilköğretim ve orta öğretim* okulları öğretmenleri için hem hizmet öncesi hem de hizmet içi düzeyde çok farklı modellere gereksinim duyulabileceğini göstermektedir.
3. **Yeni başlayan ve deneyimli öğretmenlerin yetiştirme konusundaki gereksinimleri birbirinden çok farklıdır.** Hizmet öncesi ve hizmet içi yetiştirme normal olarak öğretmenlerin meslek yaşamlarının farklı aşamalarında farklı gereksinimleri yansıtacak biçimde farklı olarak tasarlanmıştır. Hizmet öncesi yetiştirme devlet tarafından üniversitelerde, öğretmen eğitime fakülte ve okullarında ya da özel kuruluşlarca 3 veya dört yıl gibi önemli bir süre için örgütlenip tanınır. Buna karşın hizmet içi yetiştirme ara sıra yapılan seminerler veya atölyelerden üniversite diploması düzeyine değin bir yelpazeye yayılır. Bunun anlamı şudur: *Hizmet öncesi için tasarlanmış DYE içerikli yetiştirme hizmet içi tasarlanmış yetiştirmeden farklı olacaktır.* Kaynakların kısıtlı olduğu kimi durumlarda, ulusal politika çerçevesinde birine veya diğerine sağlanacak destek arasında bir seçim yapılması gerekebilir. Örneğin uygulamada hizmet içi kurslar sayıca daha fazla öğretmeni kısa zamanda yetiştirme açısından olduğu kadar mali yükü hizmet öncesi yetiştirme programlarına kıyasla düşük oluşu nedeniyle daha uygundur.

4. **Hizmet içi yetiştirme genellikle gnlllge dayanır.** Daha az merkezi olan eğitim sistemlerinde yetiştirme seminerlerine katılmak ya da bir yetiştirme kursuna başlamak her bir öğretmenin kendi kararına bırakılmıştır. Yetiştirimin masrafları söz konusu öğretmene veya okuluna ödenecektir diye bir zorunluluk yoktur. DYE için daha sistematik bir yaklaşım geliştirmek üzere öğretmenleri hizmet içi DYE içerikli yetiştirme fırsatlarını yakalamalarına veya okulları ğretmenlerinin yetiştirme gereksinimlerine daha yakından ilgi göstermelerine -rneğin DYE içerikli yetiştirmeyi mesleklerinde ilerlemeyle veya okullarının ilerlemesi veya geliştirilmesi tasarılarıyla ilgileyerek- özendirecek *düzenekler* -doğrudan dayatmaların ötesinde- oluşturmak önemlidir.
5. **Öğretmen yetiştirme yeni teknolojilerin kullanılmasını artırır.** Web tabanlı kaynaklar ğretmen yetiştirmede –zellikle hizmet içi olanında- düzenli olarak kullanılıyorlar. Bunlar arasında vaka incelemeleri, ğretim stilleri üzerine bilgilendirme, örnek ders için araçlar ve kendi düzeyini saptama gereçleri –kimi durumlarda dışarıdan öğrenim paketleri biçiminde olabilir. Tüm bunlar, *evrimii kaynakların* DYE içerikli ğretmen yetiştiriminin farklı yanlarını sağlamada en iyi nasıl geliştirilebilecekleri sorusunu getirmektedir.

2. BÖLÜM

DESTEK BÜNYELERİ VE MEKANİZMALARI

Öğretmen yetiştirme politikasının etkinliği en başta bunu desteklemekle yükümlü bünyeler ve mekanizmaların niteliğine ve hedeflerine ulaşmasında eldeki bilgi, insan, mali ve teknolojik gibi kaynaklara bağlıdır. Bu DYE için geçerli olduğu kadar eğitimin herhangi bir yanı için de geçerlidir.

Bununla beraber DYE içerikli öğretmen yetiştirmenin sağlanmasında gereksinim duyulan bünyelerin yaratılması süreci –gerek politik olarak gerek uygulamada- şimdilik birçok ülkede yeterince gelişmemiştir. Bu bölümde daha **birleşik** ve daha **kapsamlı** bir yaklaşıma varılması için atılabilecek bazı adımları gözden geçireceğiz.

Bu süreçte farklı ülkelerin farklı aşamalarda olduğunu tanımak durumundayız. Avrupa ülkelerinin hepsi aynı eğitim tarihlerini ve geleneklerini paylaşmadıkları gibi DYE politikasını yaşama geçirmekte zorunlu benzer kaynak düzeylerine sahip de değillerdir. Kimi ülkelerde DYE içerikli öğretmen yetiştirmenin gelişimi sürerken kimi ülkelerde henüz emekleme aşamasındadır.

1. Politikaların hazırlanışı

DYE içerikli öğretmen yetiştirmeye sistematik bir yaklaşım geliştirilmesi politika düzeyinde başlar. Bu da özünde politik yükümlülük üstlenmeye dayanır. Bu nedenle gerekli olan şey de DYE içerikli öğretmen yetiştirmede ulusal yaklaşımda istekliliği açıkça dile getiren yazılı bir politika ve bunu uygulamada gerçeğe dönüştürecek kaynakları bulmada bir yükümlülük üstlenmedir. En güzeli de hizmet öncesi ve hizmet içini içine alanı olanıdır ama kaynakların sınırlı olduğu durumlarda ve kısa erimde berikiyle yetinilebilir. DYE yetiştirmeleriyle ilgili olarak devlet ve de özel kesimden görevliler -özellikle de sivil toplum örgütlerinin oynayacakları önemli rol için çalışma alanı yaratılması yükümlülüğünü de içermelidir.

İçinde bulunulan gelişmelerin zayıf ya da yetersiz kavranmasına dayanan bir ulusal politikanın başarılı olması güç bir olasılıktır. Bu nedenle politikalar hazırlamaya geçmeden önce ülkede o anda sürmekte olan DYE içerikli yetiştirme girişimleri **inceletip bilgi edinme** ve **değerlendirmelere** gidilmesinin yanı sıra o andaki gereksinimlerin saptanması da çok önemlidir.

2. Politikaların yerine getirilişi

Politikaların yerine getirilişinde **sorumluluğun** devlet kurumları arasında açık bir biçimde belirlenmesinin büyük bir önemi vardır. Hizmet öncesi ve hizmet içi hazırlıkları sorumlulukları örneğinde olduğu gibi sorumlulukların yürütmenin farklı alanlarınca paylaşıldığı durumlarda -örneğin bakanlıklar, üniversiteler, pedagoji kurumları, ulusal DYE yetiştirme merkezleri veya meslek kuruluşları aracılığıyla bir tür genel bir eşgüdümüne bağlı

olmaları önemlidir. Koşulların elverdiği durumlarda bölgesel danışmanları da içine alan bir tür bölgesel iş birliğine gidilmesi için de ikna edici nedenler vardır.

Bununla beraber, ulusal düzeyde işbirliği, merkezî, sert veya yukarıdan aşağı yaklaşımlı politika uygulamasıyla karıştırılmamalıdır. Birçok ülkede okullarda DYE'nin bugüne değinki gelişmesinin doğasında DYE unsurlarının hem müfredat programlarına hem de okul kültürüne girmelerinin taban düzeyinde gerçekleşen ve sıklıkla sivil toplum örgütlerince destek görmüş veya devlet kurumlarınca başarıya teşvik edilmiş girişimlerine –okul tabanlı modeller ve sivil toplum-okul işbirlikleri- dayanıyor olması vardır. Öte yandan, “aşağıdan yukarı” girişimlerin serpillmeleri için fırsatlar yaratılması da bir kavram olarak DYE'nin doğasındadır. DYE'nin en son ereği insanları daha da gerçek bir demokratik toplumda yaşam için donatmaktır ve buna ulaşılmasını sağlayacak yollardan biri de daha da gerçek **demokratik eğitim kültüründen** geçiyor.

Böyle ele alınınca, ulusal iş birliği merkezi hükümet tarafından buyruklar dağıtmasıyla bir ilişkisi olamaz, tersine birtakım uygun DYE yetiştirme girişimlerinin bir **sistematik ulusal veya federal programda ya da politika uygulama modelinde** birlikteliğidir. Bu da bireylerin, okulların ve yerel şebekelerin olduğu gönüllü etkinliklerine arka çıkmanın, ve de bu girişimlerden ortaya çıkan yetiştirme sağlamanın niteliğini gözlemlemenin ve değerlendirmenin yollarını bulmak anlamına gelir.

3. Hizmet öncesi yetiştirme

Hizmet öncesi yetiştirmede DYE'yi geliştirmede ilk adım, yeni öğretmenler yetiştirilmesine DYE'nin genel ilkesinin katılmasıdır. Temel eğitim düzeyinde bunun tüm okul müfredatı bağlamında, bir müfredatlar arası beceri biçimi olarak yapılması gerekir. Orta öğretim düzeyindeyse, en iyi olarak stajyerlerin uzman konuları -örneğin DYE'nin toplumsal bilimlerde nasıl öğretilebileceği vb.- bağlamında yapılabilir.

Her iki durumda yetiştirme hem DYE içeriğini hem de öğretim yöntemlerini, –bunların diğer konuların öğretilmelerine nasıl uygulanabilecekleri de bunun içindedir- genel olarak okul yaşamına daha demokratik ve daha katılımcı bir yaklaşım yaratılmasına ilişkin konuları da kapsamalıdır.

İkinci adım orta öğretim düzeyinde DYE içerikli yetiştirmeye belirli bir ölçüde **uzmanlaşma unsurunun** katılmasıdır –DYE'nin bir başka okul konusuyla ortaklaşa ya da öğretmenin “ek konusu” olarak öğretildiği dersler gibi. DYE ile söz konusu konu birbirleriyle bağlantılı olduklarında bu daha da etkin olacaktır. Genelde, tarih, toplumsal bilimler, siyasi bilimler gibi dersler daha uygun eş konular sağlayacaktır ama bu coğrafya, ana dil öğretimi, ya da din eğitimi - dinsel bağlılığa değil de çok inançlı bir yaklaşıma dayanan bir eğitim- gibi dalların dışlanması anlamına gelmiyor.

Üçüncü adım da yine orta öğretim düzeyinde DYE'yi bir **uzman konusu** olarak öğretmektir - ya da eş dersler durumunda DYE'yi temel eş ders olarak ele almaktır. Ayrıca söz konusu yetiştirme DYE girişimlerinin bir bütün olarak bir okul içinde nasıl eş güdüleceğine ve son çözümde DYE tekniğinde diğer öğretmenleri yetiştirmeye bir taban sağlamaya da dahil edilebilir.

Yetiştirme kursları ve diploma sonrası programlar ne denli yararlı olurlarsa olsunlar, hizmet öncesi DYE yetiştirmenin tam etkin olması için **ek destek yapılanmalar ve mekanizmaların** gerekeceğine kesin gözüyle bakılabilir. Bunlar:

1. Okul belirleme ya da uzman yetiştirme okulları

Hizmet öncesi DYE yetiştirme için yeni başlayan öğretmenlere DYE'yi gerçek ortamlarda **uygulama** fırsatlarının sağlanmasının yaşamsal bir önemi vardır. Bu bir okul belirleme sistemi veya uzman yetiştirme okullarının kurulması anlamına gelmektedir. Okul belirleme durumunda seçilen okulların DYE açısından iyi bir uygulama örneği oluşturmasının yanı sıra stajyerlere bir dizi DYE deneyimleri ve de mesleksi destek sağlamanın önemi vardır. DYE'nin okullarda yenice meydana çıktığı durumlarda bu, bu yükümlülüğe okulların hangi yollarla hazırlandığına –ki bu da başlı başına bir yetiştirme görevidir- dikkati çekmek anlamına gelir.

2. DYE –kendine özgü standartlar ya da yeterlikler

Hizmet öncesi DYE yetiştirme sağlamanın –özellikle bir dizi farklı kurumların söz konusu olduğu durumlarda- nitelikliğini garanti etmek üzere DYE'ye kendine özgü standartlar ya da yeterlikler belirlemek ve bunların kazanılmasını öğretmenlik mesleğine girmede bir zorunluluğa dönüştürmek yararlı olabilir. Mesleksi standartlar ya da yeterlikler bir çok ülkede genel düzeyde vardır ancak henüz seyrek olarak uzman konu biçimde ele alınmaktadır – Avrupa Konseyi'nin şu belgesini görünüz: DGIV/EDU/CIT (2002) 21, Education for Democratic Citizenship: a Lifelong Learning Perspective by Cesar Birzea s.83 (Demokratik Yurttaşlık Eğitimi: Bir Yaşam boyu Öğrenme Bakış Açısı).

3. Gözetleme niteliği

Öte yandan mesleksi standartların varlığı hizmet öncesi DYE içerikli yetiştirme etkinliklerinin yeni başlayan öğretmenlerde geliştirilmesinde ne ölçüde uygun olanaklar sağladığını saptamada bir araç olmalıdır. Bu da yetiştirmeyi sağlayan kurum veya örgütlerin bir tür kapsamlı nitelik denetimi veya güvencesi ya da resmi teftiş sistemi anlamına gelmektedir.

4. Alışma dönemi

Hizmet öncesi yetiştirme kursları tamamlanır tamamlanmaz yeni öğretmenlere bir zaman süresinin tanınması -bir yıl gibi diyelim- kendilerini mesleklerini icrayla baş başa bulduklarında öğrendiklerini pekiştirme olanağına kavuşacaklarından yararlı olacaktır. Bu zaman süresinin tanınması, sınırlı bir çalışma süresi -%75, %80 gibi- ve kimi mesleksi destek sağlanması gibi kolaylıkları getirmelidir.

5. Mesleki destek

Yeni başlayan öğretmenlere DYE'de mesleki destek dışarıdan –örneğin hizmet öncesi yetiştirmeden sorumlu kurumlar ve örgütler tarafından, meslek kuruluşları tarafından, hükümet kurum ve organları tarafından sağlanabilir. Bununla beraber **okul içi desteği** de içine alması gerekmektedir. Bu da uzman bir kılavuz, özel hoca vb. nin yanı sıra sorumluluklarının bir parçası yeni başlayan öğretmenlere DYE çalışmalarını denetleyip destek olma olan uygulayıcı öğretmenlerden oluşan bir tür sistem anlamına gelmektedir. Bu rolün nasıl anlaşıldığı bir ölçüde DYE'nin her öğretmenden beklenen genel bir yeterlik veya ayrı bir konu ya da her ikisi bir arada olarak görülüp görülmediğine bağlıdır.

Hangisi olursa olsun kılavuzların hem dersleri gözleme hem de teke tek etkileşim çalışmalarını yürütebilecekleri **özel olarak ayrılmış zamana** gereksinimleri vardır. Onların da **yetiştirmeye** gereksinimleri olacaktır. Uzman bir kılavuzluk iyi bir DYE icra edicisinden de öte bir konudur. Bu da DYE kılavuzluk dersleri veya seminerleri veya bir tür

“kılavuzluk görevine alışma paketi” (stajyer öğretmenlerin izledikleri programa paralel olarak) anlamına gelir. Böyle anlaşılınca kılavuz yetiştirme kendi açısından bir tür hizmet içi DYE yetiştirme olarak ele alınabilir.

4. Hizmet içi yetiştirme

DYE yetiştirmeye hizmet içi düzeyde sistematik bir yaklaşım geliştirmede ilk adım ülkede o sırada yer almakta olan yetiştirme etkinliklerinin durumunu **inceletip bilgi edinmek** olacaktır. Bu etkinlikler büyük bir olasılıkla sivil toplum kuruluşları, hükümetler arası kuruluşlar, yüksek öğrenim kurumları ve özel ve ticari şirketlerin de içinde olduğu bir dizi sağlayıcı kurum tarafından örgütlenip sunulmaktadır.

İkinci adım tüm bu etkinlikleri -hangilerine ulusal düzeyde etkin bir destek verileceği, yetiştirme sağlamada nerelerde kesin boşluklar olduğu ve hangi boşlukların öncelikle doldurulacağına karar verileceği birleşik bir program içinde örgütlemeye başlamak olacaktır. Bu girişimin her bir ayrıntısının bile merkezi hükümet tarafından dayatıldığı merkezi eğitim programıyla karıştırılmaması gerekir. Tersine buradaki fikir bir dizi farklı etkinlikleri –yöresel olduğu kadar yerel de- tek bir sistematik yaklaşımda bir araya getirmek ve böylece etkide güç kazandırmaktır.

Genel strateji bağlamında, bunların yürürlüğe konmasında bir dizi farklı yollar veya destek alanları vardır:

- Okul müdürlerini, kıdemli yöneticilerini ve genel yöneticilerini hedef alan DYE içerikli yetiştirme
- tüm öğretmenler için genel yapıları DYE içerikli yetiştirme
- uzman DYE öğretmenleri oluşturmaya yönelik özel yetiştirme
- okul veya yerel konuşlu DYE yetiştiricisi geliştirmeye yönelik DYE yetiştirmesi için yetiştirme.

Yöntem açısından yetiştirme uygulaması ya bireyler ya kurumlar üstüne (örneğin yetiştirmenin bir defada tüm okul çalışanlarına verildiği durumlar) ya da her ikisine birden odaklanabilir.

Özellikle DYE içerikli yetiştirmenin hâlâ yalnız emekleme aşamasında veya kaynakların kısıtlı olduğu durumlarda halen uygulamada olan **tabana dayanan girişimlere** yoğunlaşmanın önemi büyüktür. Ayrıca DYE içerikli yetiştirmede “aşağıdan yukarı” biçimleri –yerel gönüllüler şebekeleri, uygulama toplulukları, veya DYE denkler grubu-destelemek bir kavram olarak DYE’inin ruhuna uygundur. Bir uygulama grubu –hepsinin uygulayıcı olarak nitelendirilmiş olmaları zorunlu değildir- aynı eğitimsel anlayış ve uygulamalar bütününe inancı paylaşıp öne çıkaran genişletilmiş bir insanlar grubudur. Denkler grubuysa uygulamalarının bazı yönleri konusunda birbirlerine arka çıkmak üzere bir araya gelen küçük yerel uygulayıcılar grubudur.

Hizmet içi DYE yetiştirmede etkin bir sistem sağlayışta bir dizi **ek destek yapılanmalar ve mekanizmalar** önemlidir. Bunlar:

1. Yetiştirme gereçleri

Hizmet içi DYE yetiştirme gereçleri farklı biçimlerde olabilir; vaka çalışmaları, öğretim stratejileri, değer biçme teknikleri, model dersleri, çalışma modelleri, örnek okul etkinlikleri vb. Bunlar web tabanlı olabilecekleri gibi dışarıdan eğitim paketi veya mesleki el kitapları biçiminde de olabilir. Müfredat gereçleri biçiminde de olabilirler – örneğin ders kitapları, kılavuzlar gibi- ya DYE yetiştirme unsuru içerirler ya da öğretmenleri yeni uygulama biçimlerine alıstıracak biçimde ele alınmışlardır.

Yetiştirme videoları özellikle etkileyicidir ve güzel uygulamaları büyük sayıda öğretmen ve okullara yaymada ekonomik bir yoldur. DYE'nin gerçek bir zamanda uygulanış örneklerini sergilemesi açısından da avantajlıdır.

Yetiştirme gereçleri öğretmenlerin DYE ile ilişkili pedagoji türleri açısından becerili olmaları gereksinimini yansıtmakla kalmamalı DYE konusu içeriği ve kendilerinin “öğretmen araştırmacılar” yönünde gelişmelerinde becerikli olmaları gereksinimini de yansıtmalıdır.

2. Nitelik güvencesi

Nitelik güvencesi DYE'yi okul düzeyinde daha etkin kılmaya yarayan bir mekanizmadır. Okullara başarılarını gözden geçirme, mevcut öğretmen becerisi ve bilgilerini inceleyip bilgi edinme, onların gelişme gereksinimlerini belirleme olanağı sağlar. Öğretmenlere kendi bilgi düzeylerini, becerilerini ve inceleme olanakları sağlayan DYE kendi düzeyini belirleme gereçleri şimdi kimi ülkelerde bulunabilmektedir. İngiltere'de Yurttaşlık Öğretimi Derneği tarafından yayımlanan “Yurttaşlık Eğitiminde Okullar için Kendi Düzeylerini Belirleme Gereci” örneğinde olduğu gibi okullar ve kurumlar için de kendi düzeyini belirleme gereçleri vardır. UNESCO, CEPS (Slovenya) ve Avrupa Konseyi tarafından ortaklaşa geliştirilen *Okullarda DYE Nitelik Güvencesi için Gereç* (Gereç 4)'i de görünüz.

3. Puanlama ve örgün diploma

Hizmet içi DYE yetiştirmeye destek sağlamanın bir başka yolu da yetiştirme kurslarının devletçe tanınan bir puanlamaya veya sertifikalandırılmaya tabi tutulmalarıdır. Bir **örgün diploma** sistemi, öğretmenlerin kişisel mesleki yaşamlarıyla ve/veya okul gelişmesi veya ilerleme tasarılarıyla yakından ilgilleyerek daha da etkin kılınabilir. Güven belgesi vermenin amacı geçmişte arada bir yapıldığı gibi bazı uygulamalara yasaklar koyarak “ruhsat” vermek değil yeterlik geliştirmeyi parasal ödüllendirme ve/veya meslek yaşamında ilerlemeyle ilgilleyerek daha fazla yetiştirmeye gönüllü olmaları için öğretmenleri teşvik edici bir ortam sağlamaktır.

4. Uzman yetiştirme ve uygulama okulları

DYE için **Seçkin merkezler** biçiminde bir okullar sistemi oluşturmanın stajyer öğretmenleri hizmet öncesi yetiştirmeden sonra yüksek nitelikli okullara yerleştirme olanakları ve hizmet içi yetiştirmede kolaylıklar sağlama gibi çifte işlevi olabilir. Bu tür seçkin merkezler üstüne veriler Eğitim Bakanlıkları'nın internet sitelerinde, yerel Eğitim Müdürlüklerinde ya da yaygın eğitim şebekeleri aracılığıyla sergilenebilir.

5. Bir meslek kurumu

Ulusal düzeyde işleyen güçlü bir DYE meslek kurumu DYE yetiştirmelerine birçok yoldan –araştırmalar, kurslar, seminerler, atölyeler ayarlamak, eş güdümlerini sağlamak,

araştırmaları yaymak ve yerel düzeyde uygulayıcılar şebekeleri oluştırmaya değin-destek sağlayabilir. Özel bir gazete, bir e-bülteni çıkarılması ve/veya bir ulusal DYE merkezi kurulması aracılığıyla DYE yetiştirmesinde **ulusal etkinlik merkezi** işlevi de görebilir.

3. BÖLÜM

ÖĞRETMENLİK YETERLİKLERİ

Bu bölümde öğrencilerin DYE'yi öğrenişlerine destek olabilmeleri için gerekli mesleki yeterlik ve yetenek türlerini gözden geçireceğiz.

Bunu yaparken DYE'nin hedef ve amaçlarını da gözden geçirmeliyiz. DYE'nin ana hedefi öğrencileri **etkin, bilgili ve sorumlu yurttaşlar** olmalarına destek olup yüreklendirmektir.

Bu tür yurttaşlar:

- yurttaşlar olarak hak ve yükümlülüklerinin **bilincindedirler**
- toplumsal ve siyasi dünya hakkında **bilgilerdirler**
- başkalarının güvenliğiyle **ilgilenir**
- görüş ve savlarında **esnekler**
- dünyaya etkisi olacak **güçtedir**
- topluluklarında **etkindirler**
- yurttaşlar olarak davranışlarında **sorumludurlar**.

1. DYE'de öğrenciler neler öğrenmelidirler?

Öğrencilere etkin yurttaşlar olarak gelişmelerine yardımcı oluş onlara ülkelerinin anayasası ve yargı sistemi hakkında olgusal bilgiler sunmaktan çok daha fazlasını gerektirir, uygulamalı ve kavramsal bilgiyi; bir dizi beceri ve yetenekliliği; tavırlar ve değerleri de gerektirir.

Aşağıdakileri DYE öğrenmenin **üç ögesi** olarak görmek yararlı olacaktır:

- **Bilgi ve Kavrayış**
- **Beceriler ve yetenekler**
- **Tavırlar ve değerler**

Bu üç farklı öge özünde **karşılıklı** bir ilişki içindedirler. Çünkü demokratik yurttaşlık –ki bu da kendi açısından akademik bir inceleme konusu olabilir- her şeyden önce uygulamalı bir etkinliktir. Bu demektir ki farklı öğelerin ayrı ayrı değil beraber öğrenilmesi zorunludur. DYE için yetiştirilmiş öğretmenler yalnız genç bir kimsenin eğitiminin her aşamasında bu üç unsurun karşılıklı ilişkilerini tanımakla zorunlu olmayıp onların uygulamalı bir yolla ders sınıfıyla nasıl bütünleştirileceğini de görebilmek zorundadır (aşağıda Banja Luka Çocuk Hakları Günü vaka çalışmasını görünüz).

DYE'nin bu üç ögesi etkin yurttaşlığın şu dört boyutuyla da ilgilidir:

- **politik**
- **tüzel**
- **toplumsal**

- **ekonomik**

Her boyut belirli bir bilgi ve kavrayış gerektirmektedir; beceriler ve yetenekler: tavırlar ve değerler. Bunlar öğrencileri yaşadıkları ülkelerde sırasıyla toplumla tümleşebilmelerine, kültürel gelenek ve gelişmelerden yararlanabilmelerine, iş bulabilmelerine ve siyasi karar alma mekanizmalarına katılabilmelerine yardımcı olurlar.

DYE öğrenmenin özgün öğeleri öğrenme ve uygulamayla ne denli güzel tümleşik olsalar da en güzel ayrı ayrı betimlenebilirler.

a) Bilgi ve kavrayış

Bir kimsenin DYE'den ne anlaması, hakkında ne bilmesi gerektiği üç öğeye özetlenebilecek politikaların temel yapısını yansıtır: politikalar *kurumsal çerçeveye* dayanır: politikalar esasen bir *karar alma sürecidir*; ve politikalar bir toplumunun geleceğinin dayandığını karmaşık sorunların ele alınmasına yoğunlaşır:

- **Kurumsal çerçeveyi kavrayış**

Politika – demokratik sistemimiz nasıl işliyor?

Yasa – Hangi organ ve kurumlar yasaları onaylamakla ve kararlar almakla ilişkilidirler?

Ekonomi – Kamu finansı nasıl örgütlenmiştir ve iş dünyasının rolü nasıldır?

Toplum – Toplum nasıl kurulmuştur?

- **Eyleme nasıl katılacağı ve eyleme atılacağını öğreniş**

Yurttaşlık – Yasal haklarım ve yükümlülüklerim nelerdir?

Katılım – Nasıl farklı olabilirim?

İnsan hakları – Temel insan haklarımız nelerdir ve toplumda nasıl uygulanırlar?

- **Kilit sorunlar konusunda bir görüş oluşturma ve kavrayış**

Günlük işler – Haberler nelerdir ve onları kimler seçiyor?

Çıkar grupları – İçlerinde kimler vardır ve nüfuzlarını nasıl kullanıyorlar?

Değerler ve ideolojiler – İşin içine giren inançlar ve değerler nelerdir?

Kürselleşme –Kürselleşme benim yaşamımı ve başka yerlerde yaşayanlarını nasıl etkiliyor?

Sürdürülebilir kalkınma – Bu nasıl başarılabilir?

b) Beceriler ve yeteneklilik

DYE öğretiminde gerekli beceriler ve yeteneklilikler şunlar oluşmaktadır:

- **Dile getirme** – Bir kişisel görüş nasıl dile getirilmeli ve haklı gösterilmeli
- **Eleştirel düşünme ve tartışarak kanıtlama** – Yargılar ve kanıtlamalar nasıl oluşturulmalı
- **Sorun-çözüm** – DYE sorunlarını nasıl belirlemeli ve saptamalı, ortak sonuçlara nasıl ulaşmalı
- **Karar alma** - Ortaklaşa kararlar alınışı nasıl müzakere edilmeli

- **Kültürlerarası beceriler** - Başka insanların görüş noktalarına ilişkin sorunları nasıl saptamalı
- **Araştırma** – DYE sorunları nasıl soruşturulmalı ve sunulmalı
- **Siyasi eylem** – Lobi ve kampanya çalışmaları nasıl yapılmalı
- **Değerlendirme** - Bireysel ve toplu öğrenme konusu üstüne nasıl düşünmeli

c) Tavrılar, değerler ve yatkınlıklar

Bilgi ve beceriler her türlü kullanıma açık gereçlerdir. Kendiliklerinden etkin ve sorumlu yurttaşlık uygulamasına götürmezler. Hatta tersine, demokratik yurttaşlık bilgi ve becerileri demokratlara yardımcı oldukları kadar demokrasiyi parçalamak için silahlara da dönüşebilirler. Gereken bir başka şey de toplumla olumlu biçimde katılma isteği ve bu isteği yaşama geçirmektir. Bu, DYE öğreniminin her zaman için değerler üzerine kurulu ilkesel bir boyutu da içermesi gerektiğini göstermektedir. Demokratik tavır ve değerlerin özü demek demokratik yurttaşlığın kavranışı ve kullanışıyla yetinmeyip candan bağlı olunması, beğenilmesi ve gerekli durumlarda kuşkuculuğa ve saltıkçılığa karşı korunması da demektir. Bununla beraber bu tür değerler ve tavırların okullarda yüreklendirilmeleri tümüyle meşru olsa da -bilgi ve becerilerin tersine- biçimsel bir değerlendirme konusu edilmemeleri gerekir.

- **Demokratik yurttaşlık için tavırlar ve yatkınlıklar**

Açık fikirlilik
 Kültürel ve toplumsal farklılıklara saygı
 Paylaşmaya ve yetki vermeye hazır oluş
 Güven ve dürüstlük
 Doğruya bağlılık
 Kendine ve başkalarına saygı
 İkiricikliğe ve açık, kararsız durumlara saygı
 Azimlilik – görüşlerimi net biçimde ve cesaretle ortaya koyuş
 Demokratik önderlik – başkalarını da karar alma mekanizmasına katış
 Takım çalışması ve işbirliği

- **Demokratik yurttaşlık için değerler**

İnsan Hakları
 Eşitlik
 Özgürlük
 Adalet
 Barış
 Karşılıklı dayanışma
 Çoğulculuk
 Sürdürülebilir kalkınma

2. Öğretmenlerin DYE'ye destek oluştta gereksinim duyduklar yeterlikler

Öğretmenlerin DYE'ye destek olabilmek için gereksinim duydukları yeterliklerin etkin ve sorumlu yurttaşlıkla uyum içinde olması gerekir. Bunlar birkaç genel kategoride toplanırlar:

a) **Konu bilinci**

İlk başta, öğretmenlerin sağlıklı bir konu bilincine –DYE'nin hedefleri ve amaçları, gençlerde geliştirilmesi gerekli bilgi ve kavrayış, beceriler ve yetenekler, ve değerler ve yatkınlıklar kapsamı (yukarıdakine bakınız) gereksinimleri vardır. Bu tür bilinci olmayan bir öğretmen öğretim hedeflerini ve bunların başarılması için plan etkinliklerini seçmede ya da bilgi, beceriler ve değerler öğretiminde denge sağlamayı başarmada yetersiz kalacaktır.

b) **Müfredat içeriği**

Öğretmenler **toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik kavrayış** gibi müfredat içeriklerinin yeterince bilincinde olmalıdırlar. Bunlar kendi ülkeleriyle ve bir bütün olarak dünyayla ilişkili olabilirler. Demokrasinin, anayasanın, insan ve sivil haklarının kurumsal çerçevesinin kavranışı da bu bilincin içinde olması beklenmelidir.

c) **Öğretim yöntemleri**

Arka plan bilinci ve konu bilinci öğretmenleri DYE kapsamında öğretilen şeylerle donatsa da DYE'nin nasıl öğretileceğini öğretmene gösterecek yapıda değildirler. Uygun öğretim yöntemlerini geliştirme ve bunların nasıl ve ne zaman kullanılacaklarını öğrenme öğretmenlerin DYE için yetiştirme alanlarının en önemlisidir.

d) **Yönetim ve insanlarla iletişim kurma becerileri**

DYE bir sınıf konusu olduğu kadar bir tüm-okul yaklaşımı da olduğundan öğretmenlerin DYE bağlantılı yönetim ve insanlarla iletişim kurma alanında da –örneğin yerel topluluklarla nasıl bağlantı kurulacağı, sürece katılmalarının nasıl sağlanacağı, öğrencilerin okul yaşamına katılmalarının nasıl teşvik edileceği, ihtilafli içeriği taşıyabilen ve duyarlı vb. konuların nasıl ele alınacağı gibi- önemli beceriler geliştirme gereksinimleri vardır.

e) **İrdeleme ve ilerleme**

Toplum içinde yaşananlara ve bireylerin kendi topluluklarıyla ve genelde toplumla ilişkilerine dayandığından DYE dinamiktir. Bu özellik öğretmenlerin kişisel ve

mesleki gelişmeleri ve yetiştirilmeleri yoluyla olduğu kadar tüm okulda DYE nitelik güvencesine ilgi ve katkılarıyla DYE'yi irdeleme ve iletme yeteneğini gerektirir.

Vaka Çalışması

Örneğin öğretmenin öğrencilerin demokratik becerilerini geliştirmeye yardımcı olmak istediğini var sayalım. Öğrencilerden havaalanından turistik bir sayfiye yerine giden bir otoyol yapımını tasarımlarını isteyebilir. Otoyol ekonomi bakış açısından bir anlam içerirse de örneğin yakındaki yerleşim bölgeleri için gürültü kirliliği türünden diğer bakış açılarından pek bir anlamı yoktur. Öğrenciler olumlu veya olumsuz yönde tavırlar için uslamalar ortaya sürmeleri yüreklendirilirler. Bunu yaparken örneğin otoyolun güzergahının değiştirilerek veya ses yalıtıcı duvarlar kurularak bir orta yolun bulunup bulunamayacağını gözden geçirirler.

Tartışmayı canlandırmak için öğretmen etkinliğe gerçek yaşamda olduğu gibi kamu karar verme süreçlerini taklit eden ve öğrencilerin tavır takınacakları rol oyunu ayarlayarak başlayabilir.

Böylece öğretmen bir dizi DYE öğrenme hedeflerini de -demokratik süreç bilgisiyle yetinmeyip dile getirme ve usamlama becerileri ve karar alma sürecinde ikircikli ve belirsiz durumlarda çalışabilmeye yatkınlık gibi- araya sokmuş olur.

3. Öğretme yöntemleri

DYE öğretme yöntemleri içeriğine kıyasla daha az kavrandığından bunlara daha yakından bir göz atalım.

Başka her öğretme ve öğrenme etkinliğinde olduğu gibi bir döngü varlığı söz konusudur:

- **Tasarım** – Öğrencilerin DYE alanında daha önceki öğrendiklerini göz önünde bulundurarak DYE öğrenme hedeflerinin belirlenmesi ve bu hedeflere ulaşmak üzere öğrenme etkinliklerini tasarlanması
- **Uygulama** – Öğrenme etkinliklerinin yürürlüğe konması
- **Saptama** – öğrencilerin öğrenmekle yükümlü oldukları şeyleri öğrenip öğrenmediklerini denetlenmesi
- **Değerlendirme** – Baştan başa öğrenme etkinliğinin başarısının irdelenmesi ve bir sonraki öğretimin tasarlanması.

Bu döngünün her aşaması öğretmenlerin DYE konusunda belirli bir beceriler yelpazesine sahip olmasını gerektiriyor. Bununla beraber bunlar öyle her konuya uygulanabilen sıradan beceriler değildirler. DYE öğretmenleri örneğin öğrenim etkinlikleri türlerini –tartışma, rol oyunu, taklit etmeleri tasar çalışmaları gibi- ve bunların DYE'de nasıl etkin biçimde uygulanacakları öğrenmek durumundadırlar. Aynı şekilde, DYE'de değerlendirilebilir öğretim çeşitleri ve bunların nasıl değerlendirileceklerini de kavramak durumundadırlar.

DYE öğrencileri etkin yurttaşlar olarak katılıma hazırlamayı amaç edinmiş farklı bir eğitim etkinliğidir ve bu nedenle **farklı öğrenme yöntemleri** uygular. Öğretmenlerin bu öğrenme

biçimlerini akıcı biçimde bilmeleri ve farklı ortamlarda uygulamayabilmeleri gerekmektedir. Bu öğrenme yöntemleri arasında:

- **Tümevarımsal** – Öğrenenlerin önüne çözmeleri ve bir karar vermeleri için somut sorunlar –soyut kavramlarla başlamak yerine- koyma, bunlardan kalkarak başka durumlara doğru genelleştirme yapmalarını yüreklendirme
- **Etkin** – Öğrenenleri söylemek veya telkin etmek yerine yaparak öğrenmeye yüreklendirme
- **Belirgin** – öğrenme etkinliklerini okul, topluluk ya da dünya düzeyinde yaşamın somut durumları çevresinde tasarılma
- **Etkileşimli** – Tartışma ve görüşme yoluyla öğretme
- **İşbirlikli** – küme çalışması ve iş birliği öğrenimini kullanma
- **Eleştirel** –görüş ve düşüncelerini sorarak ve usamlama becerilerini geliştirmelerine yardımcı olarak öğrenenleri kendi adlarına düşünmeye yüreklendirme
- **Katılımcı** – Öğrenenlere –tartışma veya araştırma noktaları önererek veya kendi ya da denklelerinin öğrenimlerini değerlendirerek- kendi öğrenimlerine katkıda bulunmaya izin verme.

Öğrenme türleri doğrudan DYE'nin ana hedefinden kaynaklanırlar ve öğretmenler bunları - tartışma ve fikir mücadelelerinin nasıl yönetileceği, küme çalışmalarının nasıl örgütleneceği, farklı sorgulamaların nasıl kullanılacağı vb.- kullanmada yeterli olmak zorundadırlar.

4. Yönetim ve insanlarla iletişim kurma becerisi

DYE öğretmeninden sahip olması beklenen bir çok yönetim ve kişiler arası ilişkiler becerileri vardır. Bunlar aşağıda sıralanan biçimlerde ele alınabilirler:

a) Uygun bir öğrenim ortamını oluşturma

Etkin bir DYE öğreniminin yerleşmesi için öğretmenlerin **tehdit etmeyen** ve herkesin rahatça ve gülünç duruma düşme korkusu olmaksızın söz alabilmesini sağlayan bir ortam yarabilme gereksinimleri vardır.

Ayrıca öğretmenler için öngörülen öğrenim hedefleriyle uyumlu ve bunları omuzlayan bir öğrenim çevresini –başka bir deyişle böyle bir iletinin içeriğine böyle bir iletişim aracı düşer- güvence altına alabilmek önemlidir. Örneğin çocukların hakları üstüne bir tartışmada öğrencilerin birbirlerine kulak ve yanıt verecek biçimde –bir çember oluşturmaları yeğlenmelidir- oturmalrı sağlanmalıdır. Aynı şekilde ifade özgürlüğü yalnız bir demokrasi ilkesi olarak anlaşılmalı –öğrenci merkezli öğretim yöntemlerini vurgulayarak- sınıf içinde de uygulanmalıdır.

b) Beceri ve yetenekliliklere, değerler ve yatkınlıklara örnek olunması

DYE'de öğretmenin kişiliği de “ileti”nin bir parçasıdır. DYE öğretmenleri, bir görüşü savunmada, bir görüş birliğine ulaşmak için nasıl müzakere etmeli türünden becerileri ya da açık fikirlik, demokratik önderlik gibi DYE yatkınlıklarda örnek tutulabilecek kimseler olarak görünmeyi öğrenmelidirler.

c) İhtilafli ve duyarlı konuların ele alınması

DYE gençlerden kendilerini ve topluluklarını etkileyen gerçek yaşam konusundaki görüş ve düşüncelerini paylaşmalarını bekler. Bu tür sorunlar ihtilaflı veya duyarlı ya da her ikisi birden olabilirler. Bundan ötürü de DYE öğretmenleri gençleri başkalarının görüşlerine saygıyı ihmal etmeden kendi görüşlerini inançla ortaya koymaya nasıl yüreklendireceklerini öğrenmek zorundadırlar. Ayrıca öğretmenler olarak ihtilaflı bir konu üstüne kişisel görüşlerini dile getirip getiremeyeceklerinin de bilincinde olmalıdırlar.

d) Dersliğin dışındaki toplulukla bağ kurma

Gençlerin eğitiminde DYE'nin rolü sınıfın örgün sınırlarının çok ötesine yayılır. Bir bütün olarak okul yaşamında ve okul dışında toplulukta da yeri vardır. Gençler etkin yurttaşlar olmayı okulun işleyişinde söz sahibi olarak ve yaşlarına uygun ölçüde bazı konularda sorumluluk yüklenerek öğrenirler. Etkin yurttaşlar olmayı ayrıca okulla topluluk arasında kurulan bağlar aracılığıyla, lise veya orta okulda sınıf kurulları, topluluktaki etkinlikler, kampanyalar aracılığıyla da öğrenirler. Bu nedenle DYE'de öğretmen yetiştirmenin önemli bir özelliği de öğretmenlere DYE öğreniminde bu boyutu örgütleyebilme uzmanlığını kazandırmaktır.

5. İrdeleme ve ilerleme

DYE'nin doğası öğretmenlerde çok özel irdeleme ve ilerleme becerilerini gerektirdiği anlamına gelir:

a) Kişisel gelişme

Kendi kendini irdelemenin, çalışmaya ara vermeye zaman ayırmanın, deneyimleri gözden geçirip ders çıkarmanın öğretmenlerde pekiştirilmesi gerekir. Kendi kendini irdelemenin ve en başta DYE açısından önemli özellikleri arasında öğretmenlerin kendi değerleri üstüne bilinçleri, yatkınlıkları ve bu değerlerle DYE öğrenme öğretme yaklaşımları arasındaki uyum da vardır. Dışarıdan veya denklerden gelme destek bu süreci kolaylaştırabilir.

b) Mesleksel gelişme

DYE'nin dinamik doğası adına ve DYE'nin öğrenciler için belirginliğini güvence altına almak üzere düzenli güncellemelere gidilmesi ve özellikle DYE ilişkili bilgilerde ve de öğretme, öğrenme yaklaşımlarında yeterliklere yenilikler getirilmesi gerekmektedir.

c) Birlikte çalışma

Birlikte çalışma etkinliğine girişme –başta öğretmen meslektaşları ve diğer uygulayıcılar olmak üzere başkalarından ve başkalarıyla öğrenme- öğretmenlerin kişisel ve mesleksel gelişmelerine olduğu kadar kendilerinin DYE uygulamalarını ilerletmelerine de katkıda bulunur. Okul içinde takım çalışması DYE bağlantılı mesleki bir kuruluşa üye olma, yerel ulusal ve uluslararası düzeyde şebeke çalışması yapma, Avrupa ve uluslararası tasar tasarılar ve değiş tokuşlar bu tür iş birliğinin örnekleri arasında yer alır.

d) Okulun DYE açısından kendi kendini değerlendirmesi

Bir nitelik güvencesi sürecinin ilk adımı olarak öğretmenlerin okulun DYE için saptadığı hedefler bütününe katkıda bulunma ve yine DYE açısından okulun iyi sonuçlarını, güçlü, zayıf yanlarını inceleme yeterliğine sahip olmaları gerekir. Bu da şu anlama gelmektedir; bir değerlendirme kültürü geliştirilmeli, değerlendirme araçlarını ve DYE’de nitelik saptayıcılarını kullanma türünden değerlendirme yeterlikleri edinilmelidir – *The Tool for Quality assurance of EDC in schools (Tool 4) (Okullarda DYE Nitelik Güvencesi Gereci’ni* görünüz (Gereç 4).

e) DYE alanında Okul Gelişme Tasarımı

Nitelik güvencesi sürecinin temelinde olan öğretmenler değişiklikler getirme yetkisiyle donatılmalıdırlar. Bu da öğretmenlerin okulda DYE’yi iyileştirme yolunda kendi katkılarının değerlerine inanmalarını ve bunların başarılması için önerilerde bulunma yeterliğine sahip olmalarını getirir. Örneğin DYE’yle ilişkili olarak kendi kendini değerlendirmenin sonuçlarını kullanabilme, dışarıdan yapılan değerlendirmeleri hesaba katma (teftiş raporları, ulusal sınav sonuçları gibi), ilerleme gereksinimlerini belirleme (öğretmen yetiştirme gibi), ilerleme aşama ve seçeneklerini gözden geçirme ve okul içerisinde gelişme tasarımları tartışmalarına katılmak bu yeterliklerden bazılarıdır.

Demokratik yurttaşlık eğitimi ve insan hakları eğitimine adanmış çok sayıda özgün etkinlikler vardır. Aşağıda verilen üstüne vaka çalışması benzeri bir etkinliği betimlemektedir.

Banja Luka’da bir ilköğretim öğrencisi kendi DYE sınıfının bir çalışmasını Avrupa Konseyi’nden ziyaretçilere açıklıyor. Bu resim Bosna Hersek’in Banja Luka kentinde 20 Kasım 2003’te Çocuk Hakları Günü çekildi. Banja Luka çevresindeki ilköğretim okullarından öğretmenler ve öğrenciler, 1.-9. sınıfları öğrencilerinin çocuk hakları konusundaki çalışmalarını sergilemek üzere işbirliğinde bulundular. Öğrenci çalışmasının çok güzel bir İngilizceyle açıklıyor ve dinleyicilerine nasıl hitap edeceğini biliyor (beceriler ve yetenekler). Çalışmasına olan bağlılığı ve gururunu gösteriyor (değerler ve yatkınlıklar). Kendi alanında bir uzman sayılır (bilinç ve kavrayış). Onun bu deneyiminin kendine olan itibarının yükselmesini sağladığı tahmin edilebilir.

Bu örnek göstermektedir ki etkin yurttaşlık okullarda uygulanabilir ve denenebilir: Bir öğrenci konusunu sınıfında çok iyi savunabiliyorsa düşünce özgürlüğünü halk önünde de kullanabilecek demektir. Bu ayrıca DYE’nin nasıl çok az gerece gereksinim duyduğunu,

bunların her ülke ve okulda yapılabileceğini da göstermektedir. Çocuk ve insan haklarının öğretimi DYE'nin eksiksiz bir parçasıdır. Bu örnek Avrupa Konseyi'nin çocuk haklarının öğretimi kılavuzunda yer alan malzemeye dayanmaktadır.⁷

4. BÖLÜM

SÜREÇLER VE YÖNTEMLER

DYE öğretiminde gereken yeterliliklerin altını çizdikten sonra şimdi bu yeterliklerin hizmet öncesi ve sırasında gelişmelerini sağlayan süreçler ve yöntemler bölümüne dönüyoruz. Bu bölümde ayrıca DYE yetiştiricilerinin yetiştirilmesinde gerekli süreç ve yöntemleri de ele alıyoruz.

Buna girişirken bazı ülkelerde mali durumun öğretmen yetiştirmeye zaman ve kaynak kısıtlamaları getirdiğinin de bilincindeyiz. Bunu göz önünde bulundurarak etkinliği için çok özel bir kaynak düzeyinin varlığına bağımlı olmayan, tersine kaynakları hangi düzeyde olursa olsun bir çok yetiştirme ortamında kullanılabilir genel bir taslak sunan bir DYE yetiştirme yaklaşımı oluşturmaya çalıştık.

DYE yetiştirmenin başlayabilmesi için gereken başlıca şey becerilerinin DYE öğretiminde karşılıklı ilerlemesine kendilerini adayın bir öğretmen grubudur. Normal olarak uzman yetiştirici(ler) de olmalıdır ama eğer burada vurgulanan ilkelere uyulursa son çare olarak birbirlerine destek içinde çalışan öğretmenlerle veya denkleme-destek grupları tarafından da çok şey başarılabilir.

Nerede yar alıyorsa alsın DYE'de öğretmen yetiştirmenin kimi genel özelliklerini sergilemekle başlıyoruz.

1. DYE'de öğretmen yetiştirmenin özellikleri

Öğretmenlerin yetiştiriliş biçimleri ne için yetiştirildiklerinden ayrı ele alınamaz.

DYE'nin amacı insanları bir demokraside etkin yurttaşlar olarak yaşama hazırlamaktır. Bu amaç birbirinden farklı öğrenim türlerini –bilinç ve kavrayış, beceriler ve yeteneklilik, değerler ve yatkınlık gibi- gerekli kılsa da, tümüyle odaklandığı nokta öğrenenlerde **demokratik yurttaşlar olarak tavır alma** eğilimini geliştirmektir. Öğrenenlerin kendi deneyimlerinden gelme gerçek yaşam sorunlarına dayanır, bunların üzerinde serpilir, öğrenenleri sorunları çözmeye ve toplumsal yaşamın –okullarında, topluluklarında ve dünyada- niteliğini etkileyici kararlar almak üzere denkleleriyle ve diğer yurttaşlarla konuşmaya, beraber yürümeye yüreklendirir.

⁷ Rolf Gollob/Peter Krapf, Exploring Children's Rights. Lesson Sequences for Primary Schools in Bosnia and Herzegovina. Strasbourg 2004. (Çocuk Haklarını İnceleme. Bosna Hersek İlköğretim Okullarında Ders kısımları)

Etkin olabilmeleri için DYE’de öğretmen yetiştirme (öğretmen yetiştiricileri için de) bu genel hedefi ve bunun gerekli kıldığı öğrenme türlerini yansıtmalıdır. DYE’de öğretmen eğitiminin içeriği –toplumsal, siyasi, kültürel veya ekonomik gibi konu bilgileriyle sınırlı tutulamayacağı gibi bu süreç eğitimin okuma türünden örgün yöntemleriyle de sınırlı tutulamaz. DYE yetiştirmede konu üzerine bilgiler ve örgün eğitim yöntemleri önemli bir yer tutsa da bu yerin başka öğretmen bilgileri ve öğretim yöntemleri biçimleriyle yanyana olması ve tümleşmesi gerekmektedir çünkü amaç öğrencilerin **toplumun etkin, bilgilendirmiş ve sorumlu yurttaşları** olarak geliştirilip desteklenmelerine odaklanan bir öğretmen yetiştirmeye yönelik farklı bir DYE yaklaşımı yaratmaktır.

Bu farklı yaklaşımın ana üç ilkesi vardır:

- **Etkin yurttaşlık vaazla değil uygulamayla en iyi biçimde öğrenilir** – bireyler demokratik yurttaşlık ve insan hakları gibi sorunları kendileri açısından araştırma fırsatları tanınmasına, gereksinim duyarlar kendilerine nasıl düşünmeleri veya davranmaları gerektiğinin söylenmesine değil.
- **Etkin yurttaşlık salt olgusal bilgilerin ezberlenmesi olmayıp** uygulamalı kavrayış, beceriler ve yeteneklilik, değerler ve yatkınlık üzerinedir de.
- **İletişim aracı aslında iletinin içeriği işlevini görür** – öğrenciler demokratik yurttaşlığı örgün eğitim aracılığıyla olduğu kadar öğretmenlerinin oluşturduğu örnekler ve okul yaşamının örgütlenişi aracılığıyla da öğrenirler.

Bu ilkelerin DYE için yetiştirme süreci üzerinde önemli etkileri vardır. Şöyle ki;

a) Etkin öğrenme

DYE için yetiştirme etkin öğrenmeyi öne çıkarmalıdır. Etkin öğrenme **yaparak öğrenmedir**. Durumları yaşayarak, sorunların çözümünde başkaları tarafından hazır yanıtlar sunulması yerine kendine güvenmedir. Etkin öğrenme “deneyimsel” öğrenme olarak da bilinir.

Etkin öğrenmenin DYE için yetiştirmede önemli bir yeri vardır çünkü bir yurttaş olma uygulamalı bir etkinliktir. İnsanlar demokrasiyi, insan haklarını salt kendilerine söylendiği için değil bunları algılayarak da öğrenirler. Örgün eğitimde bu deneme sınıfta başlasa da okulun özgün yapısı ve kültürü aracılığıyla devam eder. Bu nedenle *aracılığıyla* demokrasi ya da *aracılığıyla* insan hakları olarak da bilinirler.

Birçok bakımdan, öğretmenler öğrenenler için bu deneyimi yaratmayı öğrenebilirler yetiştirilmeleri sırasında öğretmenler kendilerine etkin öğrenme deneyiminin sağlanışını yoluyla.

Etkin öğrenme örgün eğitime kıyasla daha çekici ve daha teşvik edici bir öğrenme biçimi olabilir ve öğrenenlerin kişisel olarak katılmaları sayesinde hem gençler hem de yetişkinler için daha kalıcı öğrenimlerin önün açabilir. Öğrenime yardımcıdır çünkü soyut ilkeler yerine somut örneklerle odaklanır. Haklar kavramı üstüne soyut bir tartışma yerine somut bir ‘haklar’ sorununun doğuşundan kalkarak farklı haklar türlerini gözden geçirme örneğinde olduğu gibi etkin öğrenmede stajyerler somut olaylara dayanarak genel ilkeler çıkarmaya yöreklendirilirler.

b) Görevlere dayanan etkinlikler

DYE için yetiştirmeler öğretmenlerin **kendilerinin DYE programları sırasında yerine getirmeleri gereken görevler** -tasarlama dersleri, tasarımlar oluşturma, insan hakları günleri örgütleme, öğrencilerin öğrenişlerini değerlendirme, bir öğrenci meclisi kurma vb. gibi- üzerine kurulmalıdır. Avrupa Konseyi'nin Çocuk Hakları Kılavuzu⁸ görevlere dayanan etkinlikler ilkesini izlemektedir, öğretmen yetiştirme seminerleri de bu yolu izlemelidir.

Görevlere dayanan öğrenme birçok nedenden ötürü önemlidir:

- Etkin öğrenmenin en üstün biçimidir – yaparak öğrenme.
- Yetiştirme seminerler için bir bünye oluşturur –katılanlar seminerin sonunda yerine getirmekle yükümlü oldukları bir görevle ayrılırlar ve bir sonraki seminerin başında bunu sunarlar.
- Yetiştirmeye ayrılan zamanını son derece verimli kılar çünkü öğretmenler yerine getirmekle yükümlü oldukları görevler üzerine çalışmaktadırlar.
- Çözmek üzere gerçek yaşam sorunları, çözümlenmek üzere aslına uygun malzeme sunar.
- Yetiştirmeyi daha anlamlı ve daha çekici kılar.
- Öğretmenlere bir mülkiyet ve başarı duygusu verir.

c) Belirginlik

DYE için yetiştirme etkinlikleri–birey yurttaş olarak öğretmenleri ve de öğrencilerini ilgilendiren sorunlar –cinayet, çatışma, sağlık, çevre sorunları gibi- **gerçek yaşam ve günlük deneyimlerden** kaynaklanmalıdır.

Bu şu nedenlerden önemlidir:

- DYE öğretmenlerinin gençleri birey yurttaş olarak davranmalarını sağlayacak etkinliklere çekebilme gereksinimleri vardır.
- DYE öğretmenleri güncel konulara ve günlük gelişmelere kendi kişisel ilgilerini ve bunları kavrayışlarını geliştirmede etkin olmak zorundadırlar. Bunu yaparken sınıflarında kendi görüşlerini yayabilme amacını değil öğrenenleri bu tür konu ve gelişmeler karşısında tavır almaları ve demokratik yurttaşlar olarak gelişmelerin içinde olmanın önemini kanıtlamak amacını gütmektedirler.

d) Takım çalışması

⁸ Rolf Gollob/Peter Krapf, Exploring Children's Rights. Lesson Sequences for Primary Schools in Bosnia and Herzegovina. Strasbourg 2004. (Çocuk Haklarını İnceleme. Bosna Hersek İlköğretim Okullarında Ders kısımları)

DYE için öğretmen yetiştirme öğrenmede işbirlikli biçimleri öne çıkarmalıdır –bu biçimler, denklemler, küçük kümeler, daha geniş kümeler ve/veya denklemleri destekleme kümeleri gibi- çok çeşitlidir. Takım olarak çalışmak önemlidir çünkü:

- Öğretmenlere sınıflarında öğrenenlerle birlikte uygulayabilecekleri işbirlikli çalışma küme modelleri sağlar;
- Öğretmenleri deneyim ve görüşlerini birbirlerine iletmeye yöreklendirir, sorunlarını birbirlerine açarak çözüm şansını arttırmaya yardımcı olur;
- Sınıfta öğrenenler karşısında tek başına kalma duygusuna karşı bir güç oluşturur.

e) Etkileşimli yöntemler

DYE için yetiştirme **tartışma ve fikir mücadelesi** gibi etkileşimli yöntemleri vurgulamalıdır. Etkileşimli yöntemler önemlidir çünkü:

- Öğretmenlere kendi dersleri sırasında etkileşimli yöntemleri nasıl kullanacaklarını öğrenmelerine yardımcı olur;
- Öğretmenlere kendi yetiştirilmelerinde etkin bir katılımcı olmalarına yardımcı olmanın bir yoludur.

f) Eleştirel düşünme

DYE için yetiştirme öğretmenleri yetiştirme öğretmenlerince sunulan “hazır” yanıtlarla yetinmek yerine **kendileriyle ilgili DYE sorunları üstüne akıl yormaya** yöreklendirmelidir.

Bu önemlidir çünkü:

- Öğretmenlere öğrenenlerin kendileri adına düşünmelerine –demokratik yurttaşlığın temel niteliklerinden biridir- yardımcı olmalarına yardımcı olur.
- Öğretmenlere bir mülkiyet ve yetkililik duygusu verir: kendilerini DYE öğretiminde ve kendi mesleki gelişmelerinde sorumluluk yüklenmeye hazır duyumsarlar.

g) Katılım

DYE için yetiştirme öğretmenlere **yetiştirme sürecine katkıda bulunma** fırsatları vermelidir. Bilgi yüklenilen edilgen kaplar olmak yerine yetiştirilmelerinde etkin olmaya –örneğin üzerinde çalışmak istedikleri görevleri seçerek, kendi güçlerini ve zayıflıklarını saptayarak, nasıl ilerleyebileceklerine ilişkin hedefler koyarak- elden geldiğince yöreklendirilmelidirler.

Katılım önemlidir çünkü:

- Öğretmenlere DYE programlarına öğrencilerin katılımını sağlamalarına yardımcı olur
- Onları yetkili kılar ve bir mülkiyet duygusu sağlar.
- Onları daha sorumlu olmaya ve özerk olmaya –DYE yetiştirmeye ulaşmanın ve desteğin sınırlı olduğu yerler için özellikle önemlidir- yöreklendirir.

DYE için öğretmen yetiştirme:

- **etkin** - yaparak öğrenmeyi öne çıkarıyor
- **göreve dayalı** – DYE öğretim görevleri çevresinde yapılandırılmış
- **belirgin** – gerçek yaşam durumları üzerine odaklanıyor
- **işbirlikli** – küme çalışması ve işbirlikli öğrenmeye baş vuruyor
- **etkileşimli** - tartışma ve fikir mücadelesini kullanıyor
- **eleştirel** – öğretmenleri bağımsız düşünüyor olmaya yönlendiriyor
- **katılımcı** – öğretmenlere yetiştirme programlarına katılma olanakları sağlıyor olması gerekir.

2. Yetiştirme süreci

Demokratik Yurttaşlık için Eğitim’de merkez yetiştirme sürecinin dört çekirdek ögesi vardır: **model oluşturma-işleme-uygulama-eğitim.**⁹

Bu süreci yetiştirme kursları sırasında yaşamış veya bilincine varmış olan öğretmenler öğrenme sürecini kendi öğrencileri için aynı biçimde örgütlemeyi bileceklerdir:

a) Model oluşturma

Hizmet öncesi ve hizmet içi yetiştirmelerin tüm özellikleri **güzel öğrenme ve öğretme modeli** olarak kullanılabilirler. Model oluşturma öğretmenleri öğrenenlerin konumuna getirir, öğretmenleri öğrenenin bakış açısından DYE’nin içeriğini görmelerini, sınamalarını olanaklı kılar. Yetiştirme süreci okulu taklit etmez ama yaygın olarak kullanılacak güzel öğretme ve yaratıcı öğrenme için modeller oluşturabilir.

Hepsinden önce **yetiştirme seminerinin** kendisi bir model işlevi görmelidir. Örgün eğitime bir parça yer olsa da DYE öğretme ve öğrenme teknikleri aslında konferanslar yoluyla öğretilmez. Bunların yetiştirme öğretmeni tarafından modelleştirilmeleri gerekir. Bu, örneğin tartışma yürütme, eleştirel düşüncüyü geliştirme, bir tasarı çalışmasının ortaya konması, görsel yardımların kullanılması tekniklerinden ders planlamaları ve çalışma şemalarına, demokratik yurttaşlık veya insan hakları *ruhunda* öğretmek türünden DYE öğretiminin genel ilkelerine değin bir dizi öğretme ve öğrenme etkinliklerini kapsar.

İkinci olarak model oluşturma, yetiştirme öğretmenlerinin stajyerlere kendi davranışlarıyla kanıtlayacakları **kişisel örnek tutulmalıklara** uygun gelmektedir. Yetiştirme öğretmenleri öğretmenlerin öğrencilerine göstermelerini bekledikleri saygı, açık fikirlilik ve ihtilafli sorunları usamlama ve fikir mücadelesi yoluyla

⁹ Bknz: Rolf Gollob and Peter Krapf, An Outline of Planning Elements and Learning Methods in Human Rights and Civic Education, s. 20, Strasbourg, 1998. (İnsan Hakları Ve Yurttaşlık Bilgisi kapsamında kaba hatlarıyla Tasarlama Unsurları ve Öğrenme Yöntemleri)

çözmeye isteklilik gibi demokratik değerler ve yatkınlıkları türlerini modelleştirmelidirler.

b) İşleme

Bununla beraber, model oluşturmayı etkin olabilmesi için bir **yoğun düşünme dönemi** veya “sorguya çekme” nin izlememesi gerekmektedir. Öğretmenler neler yaptıklarını ve sınıadıklarını düşünmek için zamana gereksinimleri vardır. Neler öğrendiklerinden ve bu öğrendiklerini olası durumlarda nasıl uygulayabileceklerinden sonuç çıkarabilmek için zamana gereksinimleri vardır. Bu kullanılmış olan **modelleri belirlemek** ve bunları yeni verilerle beslemeye, tartışmaya veya yankılara açmak demektir.

Bu yoğun düşünme dönemi öğretmenlere katıldıkları etkinlikler sırasında sergilenen genel pedagojik ilkelere alışma ve bunları derinlemesine inceleme fırsatları sağlayacaktır. Bu çalışma uygulamada olan ve Blue Folder’da¹⁰ (mavi dosya) ve çocuk haklarının öğretilmesi¹¹ üstüne kılavuzda belirtilen DYE ilkelerinden oluşan örneklerin irdelenmesiyle sağlamlaştırılabilir. Öğretmenlere öğrendiklerini başka durumlara da genelleştirmelerini, böylece giderek bir DYE’de güzel uygulamalar “gereç kutusu” oluşturmalarını olanaklı kılar.

İşte yetiştirme sürecinin bu aşamasında öğretmenler öğrendiklerinin bilincine ulaşırlar bilincine ulaşırlar ve bu deneyim onlar için gerçek bir eğitici boyut kazanır. Bu nedenle a zaman ayırmanın yaşamsal bir önemi vardır. Yetiştirme süresi ne denli kısa olursa olsun işleme unsuru hiçbir zaman devre dışı bırakılmamalıdır. Öğretmen yetiştirmenin genel ilkesi “az yap ama iyi yap” bundandır.

c) Uygulama

Yetiştirme sürecinin önemli bir ögesi öğrenilenlerin gerçek yaşama uygulanmasıdır. İşleme kavramayı gerektirir, bir şeyin kavranması o şeyin başkaları tarafından söylenmesine gerek bırakmadan daha iyi anımsanmasını sağlar. Uzun erimdeyse yalnız gerçek yaşamda kullandığımız şeyleri anımsarız.

Bu nedenle DYE için yetiştirmede üçüncü aşama öğretmenlerden öğrendiklerini mesleki uğraşlarına katmaktır. Yetiştirme semineri bitince okulda, kolejde yerine getirilmek üzere öğretmenlere örneğin belirli bir ders türü planlama, belirli bir tartışma türü veya çalışma grubu kullanma gibi görevler vermek –öğretmenlerin kendi görevlerini kendilerinin saptamaları daha iyi olurdu – bunu gerçekleştirmenin bir yoludur. En güzeli “uygulama” aşamasında belirlenen görevlerin bir sonraki yetiştirme seminerinin başında belirecek bir sunu, uygulamalı açıklama türünden bir “ürün”e dönüştürülmesi olurdu.

d) Eğitim

¹⁰ A.g.e

¹¹ Peter Krapf and Rolf Gollob, Exploring Children’s Rights. Strasbourg, 2004.

Örgün eğitim –bir başka deyişle **anlatma**- bir öğrenme ve öğretme yöntemi olarak yetiştirme sürecinde yardımcı rolünün yanı sıra önemli bir rol oynamak durumundadır. Sürecin herhangi bir aşamasında -örneğin öğretmenler danışmak veya tavsiye almak isterlerken, öğretmenler yetiştiricilerin gösterdikleri modelleştirmeler üzerine yoğun düşünürlerken, öğretmenler kendi sınıflarına dönüş öncesindeki hazırlık sırasında kendilerine DYE görevleri saptarken- yer alabilir.

Örgün eğitim bunun yanı sıra model olarak sunulabilecek ve sınıfta kullanılışı açısından bir öğretmen yetiştirme yöntemi olarak üzerinde yoğun düşünülebilecek bir öğretim tekniğidir.

3. Öğrenme ortamı

DYE için öğretmen yetiştirmeye getirilen bu yaklaşım içinde serpilebileceği belirli bir öğrenme ortamını gerektiriyor. Bu **ürkütmeyen ortamda** öğretmenlerin görüşlerini özgürce, çekinmeden dile getirebilmeli, başaramama korkusu olmadan girişimlerde bulunabilmelidir. Böyle bir atmosferin yaratılması zaman alır ve aşamalı olarak yerleşir. Yetiştirmeye katılanlara birbirlerini tanımada ve güven duymada yardımcı olan –bu nedenle bazen “buz kıran” diye bilinen alıştırmalar geliştirerek, yetiştirme süreci üzerine, örneğin, kendi konularını, tartışma sorularını seçmelerini ve kendi öğrenme hedeflerini saptamalarını sağlayarak onlara söz hakkı tanıyarak bu atmosferin kurulması teşvik edilebilir.

4. DYE yetiştiricisinin rolü

DYE yetiştiricinin yalnız tek bir değil **birçok rolü** vardır. Bunlar arasında önderlik etme, planlama, bilgilendirme, gösterme; buyruklar yerine rehberlik ederek önderlik etme; dinleme, katılanların görüşlerine omurga kazandırma; karar almada seçenekler sunma; gözetleme; gözlemleme; değerlendirme; elde edilen uygulama bilgilerinin dönütü; övme; yüreklendirme; fırsat tanıma; söz alma; başkalarına söz verme.

Becerikli yetiştirici tüm bu farklı rolleri nasıl oynayacağını bileceği gibi ne zaman oynayacağını da bilir. Bu, yetiştiricilerin öğretmenler ve öğrenciler için model oluşturmalarında gerekli kilit bir yeterlidir. Bu rolleri yetiştirme devrelerini planlama ve yapılandırma sırasında Öğretmenlerin kendilerinin öğrencileri için kullanmak üzere geliştirmeleri gereken yöntemlerin tümünü model olarak sunabilecek biçimde zihinlerinde tutulmaları gerekmektedir.

DYE için yetiştirmede öğretici küp

Etkin yurttaşlık kavramı ve DYE'nin kilit hedeflerini öğretmenlerin DYE için nasıl yetiştirilmeleri gerektiği sorusuyla üç boyutlu bir model biçiminde ilgillemek olasıdır. Bu model:

- dört yurttaşlık boyutunu (siyasi-tüzel-toplumsal-ekonomik)
- DYE'de öğrenmenin üç unsurunu (bilgi ve kavrama, beceriler ve yeteneklilik, tavırlar ve değerler)
- öğretmen yetiştirmenin dört temel unsuru (modelleştirme, işleme, uygulama ve eğitim)

5. Süreçler ve yöntemler konusunda bir vaka çalışması

Bosna Hersek içinde bulunan Sırp Cumhuriyeti’nde gerçekleşen aşağıdaki hizmet içi yetiştirme örneği DYE’de öğretmen yetiştirme’nin bazı kilit ilkeleri göstermektedir. Örnek ayrıca mütevazı maddi koşullarda -en güçlü kaynak öğretmenlerin kendilerini adanmışlığıdır- neler yapılabileceğini de göstermektedir.

Tasarı

Tasarı Avrupa Konseyi ile Banja Luka pedagoji kurumunun ortak çabaları olup Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi’nin Bosna Hersek için Ortak Programı’nca finanse edilmektedir.

Maddi kaynak bir buçuk yıla yayılan beş günlük bir başlangıç semineri ve bunu izleyen dört kez ikişer günlük seminerler için yeterliydi.

Amaç çocuk haklarını öğretmede yeni bir yaklaşım geliştirmektir. Yılda dört dersten oluşan serilerin ana okulunun son yılından başlayıp ilköğretimin birinci ve ikinci aşamalarını da içine alacak biçimde dokuz yıl boyunca verilmesi planlandı. Bu dersler haftada bir kez öğretmenleri tarafından ana sınıfta öğretilenlerdir. Bu kısa dört derslik birimler bir nihai ürünle bütünleşebilecek küçük çapta bir tasarı olarak düşünülmüş bir göreve dayanacaklardır.

Bir çocuk haklarını öğretme kılavuzu geliştirildi (gözden geçirilmiş sürümü¹²). Kılavuzdaki etkinlikler ve yetiştirme seminerleri ucuza mal edilecek biçimde düşünüldü – pahalı olmayan malzemeler ve donanımlar istendi. Yetiştirmeye katılan öğretmenlere seminerler başlamadan önce bakıp yorumlamaları için kılavuzun tasarısı verildi

Denk destekleme kümelerinin oluşturulması

En önemli kaynak öğretmenlerin kendileriydi. Öğretmenler **yerel ve yöresel düzeyde ‘denk destekleme’ kümelerine** ayrıldılar. Bu denk destekleme kümeleri tasarıda merkezi bir rol oynadılar. Yetiştirme seminerlerine ayrılan zamanı en iyi biçimde kullanılmasını sağlamak için biçimlendirerek yardımcı oldular, sorumluluğun yetiştiricilerden öğretmenlere ve okullara devredilmesi sürecinde onlar olmazsa olmaz derecede yararlı oldular. Katılan öğretmenlerden kimilerinin zamanı geldiğinde yetiştirici olmalarını olanaklı kılacak daha ileri yetiştirmelerden geçmeleri ve böylece DYE için öğretmen yetiştirmeyi desteklemede sürdürülebilir yapılanmalara katkıda bulunmaları umutları dile getirildi.

Okul tabanlı tasarılar

Tasarı görev tabanlı öğrenme ve takım çalışması ilkelerine dayanıyordu. Farklı takımlar tek bir olayla, Banja Luka’da Çocuk Hakları günüyle tümleşecek bir dizi farklı okul-tabanlı tasarılar üzerine çalıştılar. Her bir sınıf yaptığı tasarıyla –afiş sergisi, el işleri, resimler, vb. gibi katılıyordu.

Takımlara görevleri ilk seminer sırasında verildi ve izleyen her seminer her takımın bir sunusuyla başladı. Takımların okullarına uygulamak üzere geri götürülecek bir sonraki etkinliği planlamada zamana gereksinimleri olduğundan yetiştiricilere yeni unsurlar ortaya koymada her seminerin yarısı kadar bir zaman kalıyordu. Bu olgu görev-tabanlı ve işbirlikli öğrenmenin yetiştiriciler tarafından nasıl dikkatli bir planlama gerektirdiğini de göstermektedir.

Arma çalışmaları

İlk seminer öğretmenlerin bir arma afişi yaratmak üzere kümeler halinde çalıştığı bir etkinlikle başladı. Her küme üyesi gelecek için ve nasıl bir kişisel deneyim paylaşmak istediklerine ilişkin dileklerini iletmek üzere (*Öğretmenler tarafından Küme çalışması* resmini görünüz) imgeler ve simgeler kullanarak armanın bir bölümüne katkıda bulundu. Küme üyeleri armalarını seminere katılanlara sundular böylece yeni bir tasarıya atılmadan önce birbirlerini tanıma fırsatına kavuştular.

Arma çalışması katılanlara birbirini tanıma aracı rolünü oynamakla kalmadı DYE’de öğrenme ve öğretme **modeli** rolünü de oynadı. Her şeyden önce Mavi Dosya’da¹³ ‘buz kıran’ olarak

¹² Rolf Gollob and Peter Krapf, Exploring Children’s Rights. Strasbourg 2004

¹³ Training for Democratic Citizenship, Exercise 1.3, Identity Coat of Arms. (Demokratik yurttaşlık içim Eğitim, Alıştırma 1.3, Kimlik, Arma.

bilinen öğretme yöntemini kanıtladı. Ayrıca çeşitli öğretme yöntemlerinin ve kümelendirmelerin bir etkinlikle nasıl - tüm üyelerin hazır bulunduğu oturumlar, küme çalışmaları, bireysel çalışma, yetiştiriciler tarafından sunular ve bir izleme konferansı vb. aracılığıyla- tümleştirileceğini de gösterdi.

Bu alıştırma öğretmenlere seminere katılanların en baştan itibaren ilgilerini nasıl çekmeyi, onlara beklentilerini ve deneyimlerini bir bütün olarak kümeyle paylaşma fırsatlarının nasıl tanınacağını da gösterdi. Özellikle üretilen ve özgünün benzeri malzemeler kullanıldığı alıştırma katılanlara bir mülkiyet duygusu getirdi, ayrıca, katılanların katkılarını nasıl kulak verileceğini ve ciddiye alınacaklarını kanıtladı. Bu açıdan arma çalışması öğretmenlere insan hakları aracılığıyla öğretmenin inan hakları eğitiminin temel bir unsuru olduğunu anlamalarına yardımcı oldu ve bunun nasıl kotarılabilirliğine ilişkin bir model sundu. Alıştırma ayrıca bir yetiştiricinin –dolayısıyla bir öğretmenin- oynayabileceği farklı rolleri görmelerine de bu arada yardımcı olmuş oldu.

Uygulamalı açıklama modelleri

Seminer programının baştan başa ele alınmasının hedefi şuydu; öğretmenlere sınıflarında uygulayabilecekleri çocuk haklarını öğrenme ve öğretmede modeller sağlamak. Mavi Dosya'dan alışırmalar seçkisi ki bunlardan kimileri çocuk hakları kılavuzunda kullanılmıştır bu modeller içinde yer alıyor. Modeller DYE öğrenme ve öğretmenin dört farklı ilkesine baş vurmaktadır;

- **Süreç** – etkileşimli öğretme, tasarı çalışması, tartışmalar ve uygulama bilgilerini geri bildirme gibi yöntemler;
- **Ürünler** –seminer sırasında veya yerel okullarda öğretmenler tarafından verilmiş model dersler ya da ders bölümleri, gençlerin çalışmalarından örnekler –sanat, define kutuları ve afişler¹⁴ gibi- kullanımdaki modellerin uygulanmalarına ilişkin uygulamalı açıklama;
- **İlkeler** – insan hakları aracılığıyla öğretme, örneklemeyle öğretme, model-süreç-uygulama döngüsü, örgün eğitimin rolü;
- **Kişiler** – yetiştiricilerin kendilerinin toplumsal etkileşimleri aracılığıyla gönderdikleri iletiler, –başka görüş ve bakış açılarını dinleme ve saygıyla karşılama gibi- öğretmenin kişiliğinin DYE ilkeleriyle uyum içinde olması, eğer ders “demokrasiye” ama öğretmen sınıfını sert biçimde örgütlüyorsa, söylediklerinin öğrenenler arasında inanılabilirliği olmayacaktır.

Uygulamada bu farklı modelleme türleri aynı anda kullanıldılar. Yalnız bu uygulamayı izleyen “sorguya çekme” oturumlarında farklı olarak belirlenip tartışıldılar.

Öğrenmeyi belirgin kılmak

Seminerler sırasında yetiştiriciler öğretmenlerin çocuk hakları eğitiminden ne öğrendiklerini belirlemeye ve bu öğrenimi belirgin kılmaya bu zaman ayırdılar (yetiştirmede **işleme** aşaması).

¹⁴ Bknz; *Exploring Childrens Rights*, Classes 4, 6, and 8; Gollob / Krapf, op. cit., 2004. (*Çocuk Haklarının İncelenmesi*, 4. 6. ve 8. sınıflar. G

Bu iki yolla yapıldı: **örgün eğitim** aracılığıyla ve katılanları ne öğrenmekte olduklarını **yoğun düşünmeye** ve paylaşmaya yöreklendirmek için düşünülmüş etkinlikler aracılığıyla.

Yetiştiriciler kullanmakta oldukları farklı yöntemleri ve kümelendirmeleri ve neden kullandıklarını açıkladılar. Bu sürece **'öğretim ötesi'** de denmektedir ve ne öğretmeyi, nasıl öğretmeyi ve hangi amaçla öğrenmeyi kapsamaktadır.

Yetiştiriciler katılanlar için seminer sırasında ne yapmış olduklarını ve nelerin modelleştirildiğini gördüklerini –yalnız bir süre sonra evlerine döndüklerinde değil, seminer sırasında seminerin temel bir ögesi olarak da- düşünme olanakları sağladılar. Bir bilginin sunulması onun öğrenilmesi anmalımı gelmez. Hangi düzeyde olurlarsa olsunlar öğrenenler, yeni bilgi unsurlarını, kategorileri ve deneyimleri daha önce öğrenmiş olduklarına katma gereksinimi duyarlar. Bu son derece kişisel ve bireysel bir süreçtir ve zaman gerektirir. Gözetleme ve destekleme ve gerekirse düzeltme de bu süreçte gerekebilir.

Öğretmenlere **sunular, tam katımlı oturumlarda uygulamalı açıklama, okuma** ve bir sonraki seminer için **planlama** gibi öğrendiklerini irdelemelerine ve işlemelerine yardımcı olmak üzere görev dağılımı yapıldı. Öğretmenler ayrıca çocuk hakları kılavuzunun tasarımı aşamasındaki sürümünü gözden geçirdiler, böylece kılavuzun uygulayimsal değerini artırmakla kalmadılar katılanlara seminerin getirdikleri üstüne düşünme fırsatı da verdi.

Öğretmenleri öğrendiklerini işleme yöreklendirmede bir başka uygulamalı yol da öğrenenler olarak ne öğrendiklerini ders verdikleri öğrencilerine onların anlayabilecekleri bir biçimde **yeniden sunmayı** istemektir. DYE'yi öğrenme gerek ergenler gerekse yetişkinler için aynı ilkeleri izlese de yetişkin öğrenişine okul sınıfındaki uygulama sırasında birtakım uyarlamalar getirilmelidir. Nelerin aynı kullanılabilirliğine nelerin değiştirilmesine karar verme süreci öğretmen yetiştirme kapsamında güçlü bir uyarıcıdır.

Öğrenilenleri uygulama

Yetiştirme seminerleri çocuk hakları kılavuzundaki aynı ilkeleri izledi. Öğretmenler semineri hep bir zaman çerçevesiyle tümleştirilmiş yeni bir görevle –yetiştiricilerin değil kendilerinin saptadıkları görevler- bıraktılar. Bu görevler arasında; daha çok okuma, ve planlama ve çocuk hakları kılavuzunun önerdiği derslerin öğretimi; diğer meslektaşlarla, okul pedagoğlarıyla, baş öğretmenlerle birlikte çalışma; daha çok sayıda öğretmeni yetiştirme kurslarına çekmek için model derslerin verilmesi vardır.

Çocuk hakları kılavuzu bu görevleri hepsine bir tavan oluşturacak tek bir etkinliğe ilgilemenin bir yolunu sundu: Bir Çocuk Hakları Günü. Öğretmenler sınıflarının bireysel tasarımlarını örgütlediler ve böylece herkes Banja Luka'da 20 Kasım 2003 günü gerçekleştirilen ortak bir etkinlik için çalışmış oldu.

Görev tabanlı bir yaklaşım seminerin ilk bölümünün katılanlara ayrılması anlamına geliyordu. Onlar sergiler düzenlediler, gösterimler sundular, tartışmalar yürüttüler. Yetiştiriciler uygulamadan gelen bilgileri aktarıp öğretmenlerin çalışmalarını övdüler ama yeri geldiğinde eleştirdiler de. Seminerin ikinci bölümü yeni bakış açıları, yeni yöntemler vb. sınama yoluyla katılanları daha yüksek bir kavrama düzeyine çıkararak ve yetiştiriciler tarafından sunulan yeni bilgilerden oluştu. Seminerin üçüncü bölümü öğrenilenleri işleyerek, özümsemeye ayrıldı, bu da görevler koyarak, planlayarak böylece öğretmenleri seminer ortamından çıkararak ve sınıflarındaki çalışmalarıyla bir köprü kurarak gerçekleşti.

6. Yetiştiricileri yetiştirme

DYE için yetiştirmenin yalnız küçük bir bölümünü öğretmenler gerek kendilerini gerekse denklelerini eğiterek çoğaltabilirler. Ulusal ya da yöresel DYE yetiştirme programının başarısı büyük ölçüde uzman **yetiştiricilerin varlığına** bağlıdır.

Bu bölümde, üniversite veya yüksek okul öğretim üyesi olsunlar, pedagoji danışmanları olsunlar, ilk, orta eğitim okulları öğretmenleri olsunlar ya da kılavuz, bağımsız yetiştiriciler, seminer örgütleyicileri olsunlar demokratik yurttaşlık alanında eğitimci yetiştirmek durumunda olan kimseler için gerekli yeterlik türleri üzerine odaklanacağız.

DYE yetiştiricilerini yetiştirme birçok bakımdan DYE öğretmenlerini yetiştirmeye benzer. Her iki durumda sağlam bir DYE kavram ve uygulaması bilinci gerekir. Beklenen, yetiştirici yetiştiricilerinin DYE öğretimi deneyimlerinin olması, demokratik yurttaşlık ve insan hakları konularında eğitimcilerde gerekli yeterlikleri geliştirmiş olmalarıdır.

DYE yetiştiricilerini yetiştirme süreci, DYE'nin ve DYE yetiştirmenin doğasını–başka bir deyişle görev tabanlı olması, gerçek yaşam sorunlarıyla ilişkili etkin öğrenmeyi ve takım çalışmasını kapsama, yetiştirme sürecine etkileşimli, katılımcı ve eleştirel düşünüyü yaklaşımını uygulama- yansıması da beklentiler arasındadır.

DYE yetiştiricilerinin profilleri bir çok bakımdan DYE öğretmenlerinin profillerini yansıtmalıdır. DYE'ye ilgi ve coşkuları, etkin dinleme becerileri olması, başkalarının duygularını kendinde duyumsayabilme, ürktülmeyen bir ortam yaratabilme veya öğrenenleri sürece katabilme ve güdüleyici olabilme yetenekleri olmaları gerekiyor. Bunun yanı sıra – kendilerine uygun bir biçimde- etkin, bilgili ve sorumlu yurttaşlar olmaları da gerekmektedir.

Böyle olsa da DYE yetiştiricilerini yetiştirmekle DYE öğretmenlerini yetiştirmek arasında bir dizi **önemli farklar** vardır:

- Yetiştiricinin rolü öğretmenlik mesleğinin belirli bir türden uygulamasına hazırlamak iken öğretmenin rolü gençlerin eğitime katkıda bulunmaktır;
- Yetiştirmeye katılan öğretmenler buna gönüllü ve istekli katılırlarken öğrenciler derslere katılmak zorundadırlar;
- Yetiştirme kurslarına katılan öğretmenlerin öğretim deneyimleri– hizmet içi yetiştirmede kendi öğretmenlik deneyimleri, hizmet öncesi yetiştirmedeyse sınıfta öğrencilik günlerinden deneyimleri- olmuştur. Hem bireyler olarak hem de iş başında öğretmenler söz konusuysa bir topluluk ya da içinde yetiştikleri uygulama gelenekleri açısından öğretim ve öğrenme sürecinin ne olması ve nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin beklentileri vardır.
- Son olarak ama aynı derecede önemli olarak da öğretmenler yetişkin insanlarken gençler adı üstünde değildirler.¹⁵

Bu ayrılıkların hem gereken yetiştirme türü açısından hem de yetiştiricinin rolü açısından sonuç belirleyici içerikleri vardır:

¹⁵ Elias, J.L & Merriam, S.B., (1995) Philosophical Foundations of Adult Education, Krieger Pub., Florida. (Yetişkin Eğitiminin Felsefi Temelleri,...)

a) Hemen ve uygulamalı yararlılık

Öğretmenleri yetiştirme kurslarına götüren nedenlerden biri kursların –ödevlerine ve mesleki tatbikatlarından gelen sorumluluklarına- hemen uygulama açısından yararlılıklarını algılayışlarıdır. Yetişkinlerin eğitimi bir kimsenin yaşamındaki kişisel durumuyla yakından ilgilidir ve yetişkinler şu veya bu biçimde yararlı görmedikçe yetiştirme kurslarına katılma eğiliminde değildirler.

Bu demektir ki yetiştiriciler öğretmenlerin eğitimci rollerine bakış yolları ve mesleki uygulamalarına neyin yardımcı olacağını neyin olmayacağını algılayış biçimleriyle yakından ilgilenmek zorundadırlar. Yetiştiriciler, DYE'nin farklı ortamlarda gelişmesine ve bu ortamlardaki uygulama geleneklerine karşı duran uygulamadan kaynaklanan farklı dayatmaların yanı sıra bu gelişme ve geleneklere açık fırsatların da bilincinde olmak zorundadırlar. Yalnız bu koşullarda yetiştiriciler öğretmenlerin sezilen gereksinimlerini dikkate alabilir ve bunları semiler planlama sürecine katabilirler.

Bu demek değildir ki yetiştiriciler tüm enerjilerini öğretmenlerin yetiştirme için sezilen gereksinimlerini yerine getirmeye seferber etmelidirler. Öğretmenlerin kendilerinin yetiştirme gereksinimi olarak algıladıkları, ulusal veya yöresel DYE gelişme programı açısından ele alındığında, gerçekte asıl gereksimi oldukları şeyler olmayabilirler hatta bunlarla çelişki içinde olabilirler. Her durumda, yaşamsal olan, yetiştiricilerin öğretmenlerin yetiştirme sürecini nasıl algılayabileceklerini anlamaları ve yetiştirmeyi bunun ışığında planlayabilmeleridir.

- **Yetişkin yetiştirme ilkeleri**

Öğretmenlerin DYE için yetiştirilmelerinde nelerin etken olmasını gözden geçirirken yetişkinlerin öğrenişle çocukların öğreniş arasında var olan farklarını akılda tutmak önemlidir. Yetiştiricileri yetiştirme müfredat programları bu nedenle öğretmen izleme ve kılavuzluk etme modellerini olduğu kadar yetişkin gelişme psikolojisi de bilincini içermesi gerekmektedir. Yetişkinlerin öğrenişini özellikle iki etmen etkilemektedir – hız ve anlamlılık. Bir yetişkinin tepki gösterme yetisi yaş ilerledikçe yavaşlar; zaman kısıtlamaları ve baskılar öğreniş başarısını olumsuz etkiler. Daha önce de belirtildiği gibi bir yetişkinin öğreniş onun kişisel yaşam durumuyla öylesine yakından ilgilidir ki, yetişkinler öğrenme sürecine, bunun bir anlamı olduğu sürece girerler.

- **Kendine yönelik irdilemeyi yüreklendirme**

DYE içerikli müfredat programlarının karşılarında duran meydan okumaların başlıcalarından biri yeni bir öğrenişe kişisel deneyimlerden gelen engellerin aşılması gereksinimidir. Öğretmenlerin gerek öğretmen gerekse öğrenenler olarak deneyimleri onları öğrenmeye karşı olumsuz tavırlara ve kavrayış ve uygulamada eski yöntemlere güvenmeye sürükleyebilir. Bu özellikle DYE alanı için geçerlidir. DYE'nin etkileşimli demokratik öğrenme ve öğretme yöntemleri sınıflarda daha geleneksel, baskıcı yaklaşımlarla çelişir. Bunun sonucu olarak DYE'yi öğretmeyi öğreniş bazı öğrenilenleri silme anlamına gelebilmektedir.

Bununla beraber öğrenilen eski yöntemleri silme ve yenisini öğrenme salt entelektüel uslamalarla gerçekleşmiyor. İnsanlar görüşlerini salt uslamamak değil bunlara göre davranmak zorunda oldukları, kesin gözüyle baktıkları varsayımların neye değer olduklarının tüm çıplaklığıyla sergilendiği durumlara sokulduklarında daha kolayca değiştirebilmektedirler;

DYE yetiştiricileri bu nedenle öğrenmeye –ve özellikle DYE öğrenmeye- yönelik ve stajyerlerin büyük bir olasılıkla takınacakları ve uygulamalarını dayandıracakları tavırlar türlerinin bilincinde olmak zorundadırlar. Toplumlar giderek hayli çok kültürlü farklı öğeler içerir olmuşlardır ve siyasi ve ekonomik koşullar öğrenme deneyimini sıklıkla biçimlendirmektedirler. Yetiştiriciler hem bireyler olarak hem de bir uygulama geleneğinin üyeleri olarak öğrenenlerin yetiştikleri ortamı, deneyimlerini bilmek durumundadırlar.

Bu tür bilgiyi sağlamanın önemli bir yolu –kişisel ve mesleksi- kendine yönelik irdeleme unsurunu yetiştirme sürecine katmaktır. Yetiştiriciler stajyerlerin var olagelen inançları ve varsayımları irdelemelerine ve bunları DYE'nin kuram ve uygulamasıyla örtüşmesini sağlamlarına kılavuzluk edebilecek gerekli becerilerle donanmış olmak zorundadırlar.¹⁶

Üç irdeleme alanı yerinde görünmektedir;

- **Pedagoji** – DYE'de farklı sorgulama türlerinin kullanımı gibi öğrenme ve öğretmenin teknik sürecini irdeleme;
- **Amaçlar ve hedefler** – öğrenenleri DYE için eğitmenin nedenlerini ve bunların uygulama çerçevesindeki sonuçlarını irdeleme;
- **Etik, toplumsal ve siyasi** – bir hakmış gözüyle bakılan ve bir öğretmenin DYE'ye yönelik tavırlarının dayandığı değer sistemleri irdeleme.

Eleştirel irdelemeye kılavuzluk etme uzun erimli ve karmaşık bir süreçtir ve tüm DYE yetiştirme sürecine yayılmalıdır. Bununla beraber büyük bir önemi vardır ve bu yalnız stajyerlere DYE öğretiminin neleri içerdiğini gerektiği gibi değerlendirmelerinde yardımcı olma açısından değil çünkü kendi varsayımlarını sorgulayan, etik ikilemlerin bilincine varan ve farklı bakış açılarına açık öğretmenlerin gençleri de aynı yönde davranmaya yöreklendirdikleri içindir de.

İrdelemeyi yetiştirme sürecine aşağıdakiler gibi farklı yollarla katmak olasıdır:

- **Özyaşamöyküsü** – örneğin öğretim konulu kişisel günlükler –yadsıma ve çarpıtma risklerini taşır – ama sıklıkla iyi bir başlangıç noktasıdır;
- **Öğrencilerin/stajyerlerin gözleriyle görme** – stajyerlerin kendilerini öğrencilerinin ya da diğer stajyerlerin gözleriyle görmeleri başka türlü bulunamayacak bilgi ve yorumları sağlayabilir;
- **Meslektaşların deneyimi** – öğretmenlerin kendi eylemlerinin görüntülerini geri yansıtan eleştiren bir ayna işlevi görebilir;

¹⁶ Brookfield, S. D. (1995). Becoming a critically reflective teacher. Jossey-Bass Publishers. (ciddi biçimde derin düşünücü bir öğretmen olma)

- **Öğretmen eğitimi üzerine kuramsal edebiyat** – öğretmenlere sağduyu varsayımlarının ötesinde görmelerine yardımcı olabilir ve uygulama üstüne yeni ve farklı bakış açıları sağlayabilir.

Öte yandan yetiştiriciler için stajyerleriyle yürüttükleri denetleme ve kılavuzluk süreçleri üstüne, arkalarında kalan mutlak sayılan inanç ve değerleri üstüne kendi varsayımlarını ve felsefelerini incelemeleri de önemlidir. DYE için ve DYE’de yetiştirme her zaman için yetiştiricinin demokrasi ve yurttaşlık değerlerine, etik tavır ve davranışlara ve demokratik bir toplumda bir yurttaş olarak yaşamı değerlendirme istemine olan kendi inancına dayanır.

d) DYE ilkelerini irdelemeyi yüreklendirme

Yetiştirme sürecinin merkezinde DYE öğretimini yönlendiren ilkeleri belirgin kılma gereksinimi vardır. İşte bu ilkelerin bilinci ve belirli bir çizgiyi izleme nedenleridir uzman bir eğitimciyi uzman olmayan bir eğitimciden ayırt eden.

Öğretmen yetiştiricileri bu nedenle DYE’nin farklı biçimlerde kavramlaştırılmasını anlamalı ve bunu nasıl uygulamaya geçirdiklerini de açıklayabilmelidirler. Bu salt bir bilgi aktarımı sorunu değildir, stajyerlerin DYE öğretimini yönlendiren ilkeleri – örneğin etkin ve görev tabanlı öğrenme, öğrenenler için anlam taşıyan gerçek sorunlar üzerine odaklanma gereksinimi gibi- irdeleyebildikleri durumları yaratma sorunudur.

Böyle olsa da DYE yaklaşımları konusunda ne denli emin olurlarsa olsunlar yetiştiriciler kendi inanç ve görüşlerini stajyerlere asla dayatmamalıdır. Bu öğrenmeyi etkisiz kılan bir yol olmakla kalmayıp demokratik yurttaşlık ruhuna da aykırıdır. Yetiştiricilerin stajyerlere DYE’nin nasıl öğretileceğine yardımcı olmakla yükümlüken bir yandan da başkalarının görüşlerine saygı duyma yükümlülükleri vardır. Önerilerde bulunabilirler – örneğin araştırmalara veya DYE edebiyatına dayananlar- ama başkalarının bakış açılarını da kabul edebilmelidirler.

e) Bir uygulama topluluğu oluşturmak

DYE öğretmenlerinin yetiştirilmesi salt bireylerin kişisel açıdan daha etkin olmalarına veya kişisel hedeflere ulaşmalarına yardımcı olunmasıyla ilgili değildir. Bu bir uygulama topluluğunun geliştirilmesiyle de ilgilidir.¹⁷

DYE yetiştiricinin rollerinden biri öğretmenlerin onları başka öğretmenlerle, bu alanda payı olan başkalarıyla işbirliği içinde çalışma ve bunu planlama becerileri edinmelerine yardımcı olmaktır. İşbirlikli çalışma ve bilgi paylaşımı demokratik bir toplumda yaşamın ve DYE’de mesleki uygulamanın kilit boyutlarıdır.

Bunun önemli öğelerinden biri DYE öğretmenlerine kendi denk gruplarını kurma, yürütme ve sürdürmelerine yardımcı olabilmektir. Bu da, işbirlikli grup çalışmasının dinamikleri konusunda ve ortak bir kimlik duygusunun ve amaçlılığın bir uygulama topluluğu içinde yaratılması yolları üstüne bir görüş sahibi olma anlamına gelmektedir. Öğretmen yetiştirme sistemi içinde uygulama topluluklarının

¹⁷ Bir uygulama topluluğu eğitimle ilgili aynı anlayış ve uygulamalar bütününe olan bir inancı paylaşıp bunu yaymaya çalışan insanlar grubudur.

ve denk destekleme gruplarının geliştirilmesi uygulayıcılara daha çok sorumluluk verme, daha çok yetkilendirme, demokratik yurttaşlığı öğrenmek için demokratik strateji bakımlarından yaşamsal bir yöntemdir.